

مہینہ وار

مئی 2001

مکھ چتر: راک گارڈن، چندی گڑھ وی اک
جھاکی

مکھ: -/20

سالانہ چندہ: -/200

چیک: -/250 پردیس: 60 امریکی ڈالر

چندہ یاں دان مہینہ وار پنچم لہور دے ناں ای

ہووے۔

ایڈیٹر پبلشر: مقصود احمد تاق

چھاپا: یاسر عمیر پرنٹنگ پریس، الاکو مینشن، پنہالہ گراؤنڈ، لہور

دفتر: مہینہ وار پنچم، 11- شرف مینشن،

16- کوئٹہ روڈ، چوک گنگا رام، لہور

فون: 6308265

E-mail: rfaiza@hotmail.com

اول حمد خدا دا ورد کجے

والی جگ دا سبھ توں اتم، گھٹ گھٹ جانن ہارا
آپنی قدرت دا اوہ قادر، سبھ جگ برجن ہارا
رازق رب رحیم ہے اکو، رزق مچاون ہارا
صفتاں کرن سپانے سارے، اللہ پئی پھیارا
خالق رب کریم اساڈا، رچنا جوڑ بنائی

دوئی نعت رسول مقبول والی

وحدہ لاشریک ہے اوہ، نیا جس چت لائے
جان محمد کارن خلق دا، جو محبوب خدا اے
اس تے پکا جو دل جانو، گمراہ کدی نہ ہووے

مکھ بول

قوماں، قومڑیاں۔۔۔ ایہہ سُخان سانوں اَنجو اَنج کریندی اے، پر بولی،
بولڑیاں وی تاں مُڑ ایسے سُخان دے اَنگ نیں! کتھاں جا دیرہ کر دے او مُڑ؟
اسیں تاں سوہنا سانجھ دی گل کریندے آں۔ قوماں، قومڑیاں۔۔۔ بولی
بولڑیاں۔ رتاگیہہ کے ویکھو ہاں ایہناں لفظاں نوں سرکاری جیسی ہنڈھ نہیں سہی
ہوندی؟! ول سڑاندھ وی ہوسی وچھوڑتے وجوگ دی! پھیر تاں ایہہ رُوپ
نہیں گروپ ہے کائی۔ رُوپ تاں اوہا ہے جو قدرت مٹھیا اے، آپنی کُل ان
مِختا نال ونوون پر ساواں سواہرا۔ پنجاں دریاواں دی ایس ڈھیر پاروین دھرتی
اُتے کیتنی وسوں اے۔ جُوڈ کے دکھ ہوندی دکھ ہو کے جُوڈی۔ سگوس کار
اتھاں بولی دی اے۔ پون پانی دا فرق ایہوں سبج نال اک جاؤں کھیردا اے
تے سبج نال دُوئی جائے میلدا اے۔ پوری لوک وسوں لوک بولی دا ڈل بچھا ہویا
مُڑ! کیہ اکھسائیں ایس ون سونتا وچوں آپ مہاری پُگرو دی اکتانوں؟ کوئی ناں
تاں دینا ای پوسی۔ چلو جیہڑا نہیں بھاوندانہ سہی۔ جیہڑا بھاوندانہ ہے اوہ کر لئیے
یاں آپنی ون سونتا نوں پھڑ کے بہہ رہیے؟ رہ جاسی مُڑ ایہہ ون سونتا؟ ایہدی
تاں ہوند ای سارے پڑ دی سانجھ نال اے۔ ایہوں اکلے اکاہری سُخان بنایاں
تاں کُجھ نہ رہسی لیہدے پلے!!!

کیمہڑے راہ پائی نیں دُنیا

(1)

تریجی دُنیا دا ہوند وِچ آون

کون کھاندا اے دُنیا دا اَن؟ رے بے لُک تے چنگی سانہ
دے پشو! جگ دی گل پیداوار دا 40 وِسوے (فیصد) اَن
شمالی دُنیا دے ڈنگر چر جاندا نیں۔ اینا تاں ماڑے دیاں
دے لُک تے ڈنگر رل کے وی نہیں کھاندے۔

ڈنگراں توں لہدی پروٹین سستی وی کوئی نہیں۔ ایہدے لئی چوکھی کسر
کھانی پندی اے۔ موٹے گوشت دی اک کیلری (غذائیت، طاقت) دا خرچہ
اناج دیاں دس کیلریاں نیں۔ پر بھلا ہووے کھاندے گرلاندا ملکاں دا! چنگے
بھلے اپنے کھان لئی دانے اگاندا مریڑے ملکاں نوں وکاؤ فصلاں گڈن تے لا
دِتا نیں، گراہی نوں ای پئے ہاں ترسن!

رڑھدے (Developing) ملکاں دیاں حکومتاں دے ذہناں وِچ پایا نیں
پئی اوہ ایس لئی غریب تے ماڑے نیں کہ اوہناں کول نوں ٹیکنالوجی نہیں تے
دوجا اوہناں دی معاشی پیداوار گھٹ اے۔ حد دیکھو پئی کے ملک نوں گھدیاں
لوہدیاں وستاں تے کماں کاراں نوں اکو دھارن تولیا جاندا اے۔ انج اوہ ملک
تاں بھاویں بھارا دس پوے پر اوہدے لوکاں دی بھکھ تے گل جمع جتھے اُتے

ورلیاں دی پکڑ اوہلے ہو جاندی اے۔

ادھی صدی توں اک سو مریڑے مُکّاں نوں اُساری کرن لئی ہزاراں
ارباں ڈالر دی امداد دتیو نہیں پر ایہناں مُکّاں دا بھکھ تنگ ہو روی ودھیا اے۔
کیوں؟ ایس لئی بئی ایہناں مُکّاں نوں پیسہ ورتتا نہیں آیا۔ ایسہ پھیر ٹیکنالوجی
دی تھوڑا تاں مسئلہ نہ نہ ہويا۔

دکھنی مُکّاں دا اک ویلے سوکھا گزارہ پیا ہوندا سی، ہن ایسہ کرخانے دار
مُکّاں توں آنا دانہ منگواون والے ملک ہو گئے نہیں۔ ایہدے نال دھکیو دھکی
کال جیہا پیا رہندا اے۔ وڈیاں وڈیاں سائنسی کراماتاں دے ایس جگ وچ اک
ارب توں ودھ دُنیا روز رات نوں بھکھی سوندی اے۔

کون دوسی اے تے کون نہیں۔ ایس ونڈ نال کیہ سورتا اے۔ جانن دی
لوڑتاں ایسہ ہے بئی جگت معیشت تے مالیاتی آہراں دے تانے پیٹے نال
وسیلیاں اُتے پکڑ کیویں کیتی جاندی اے۔ ایس سرت توں بنا ایس دُونگھے ویدھار
نوں کدیں وی پٹیا نہیں جاسکدا۔

”تریجی دُنیا“ ہن ہر کسے دے مونہ تے چڑھیا ہويا اے، پر پہلی، دوجی دُنیا
تے پھیر ٹھنڈی لام نوں جانے بنا اسیں ”تریجی دُنیا“ نوں نہیں سمجھ سکدے۔
دوجی جگت لام مگروں لہندے دے پیسہ پال مُکّاں تے کمیونسٹ مُکّاں نے
گولی بے نال اپنے وچکار اک وِتھ بنائی، ایس وِتھ نوں ٹھنڈی لام آکھیو نہیں
بئی ساڈی جنگ اے اک دوجے اُتے اک تے بازو دا اینہہ ورہائے بنا۔

پہلی دُنیا امیر کرخانے دار ملک نہیں۔ ایہناں وچ ہن جاپان وی آجاندا
اے۔ دوجی دُنیا کمیونسٹ مُکّاں نوں آہندے ہوئے۔ ایہناں دونہاں توں اڈجنے

وی ملک میں اوہ تریجی دُنیا ہو گئے۔ مطلب اینہہ بئی ٹھنڈی لام وِچ اسیں نہ پیسہ وال مُکّاں نال آں تے نہ کمیونسٹ مُکّاں نال۔ اسیں بزپکھ آں، نیوٹرل آں۔ کالونی گیری دی پکڑ وِچوں بگن والے مُکّاں نال تریجی دُنیا ودھدی ٹری گئی۔

دوجی دُنیا (کمیونسٹ ملک) تاں ہو گیا ویری دھڑا۔ سو ایہوں تاں اک پاسے چا کیتو نہیں بئی ٹھنڈی لام اے۔ رہ گئی تریجی دُنیا تے پہلی دُنیا۔ جگ دی دکھنی لاہم تے پرہنتی لاہم۔ سوکھے کرخانہ دار ملک پرہنتی ملک نہیں۔ ایہناں نوں نرا تار تھ آکھ کے وی گل کردے نہیں۔ ایڈھروں آسٹریلیا نوں کڈھ کے جے وی تریجی دُنیا دے دیس نہیں، جگ دے نقشے وِچ دکھتی (جنوبی) دیس نہیں۔ ایہناں نوں نرا ساؤتھ (دکھن) وی آکھدے نہیں۔ پر ایہہ ساری ونڈ اپنے آپ کوئی نہیں ہوئی۔

واہی بچی دی کالونی گیری

دکھن بھکھا ننگا ہوندا تاں کالونی گیر دھاڑویاں نوں کیہ پئی سی ایڈھر آون دی۔ اتھے تاں سونے نئے ون سونیاں دھاتاں تے نباتاتاں دی شکل وِچ قُدرت دیاں رحمتاں دے ڈھیر لگے ہوئے سن۔ اپنی گرم رُت پاروں ایہناں دیاں وِچ سارا سال قُدرتی نعمتاں میوندیاں نہیں سن۔ واہی بچی دا ڈھنگ کسے شے دی تھوڑ نہیں سی ہوون دیندا۔ پرہت دے کالونی گیراں وپارتے دھاڑا گردی نال ایس ساری واہی بچی اُتے مل مار لئی۔ لوکاں نوں دھکے دھرو نال وِکاؤ فصلاں اگاؤن تے لایا تاں جو اوہ آپنیاں لوڑاں چھڈ کے یورپی منڈی لئی

واہی کرن تے لے چوڑے پیسے کماون۔ کالونی گیراں دکھن دی واہی بھی نوں
 ہتھ وس وچ کرن لئی سبھ توں پہلاں ایتھوں دے وپار نوں سٹ مار کے مگایا۔
 ایسہ کالونی گیراں ای نیں جیہناں دُنیا وچ اکواک فصل (پلانٹیشن) گڈن وا
 رواج پایا پئی سینکڑے مربع میل رقبے اُتے کوئی اکواک فصل ای گڈی جاوے،
 ایہدے توں ای اج دے مونوکلچر سسٹم دامڈھ بھھا۔

کالونی گیراں نے آپنا راج پورا کرن لئی نوں بی کڈھے، یاں پھیر آپنیاں
 فصلاں دا بی سمندر پار کالونیاں (گلام ملک) وچ لیاندا۔ جے کسے خاص فصل
 نوں لیجانا مافق نہ ہوندا یاں محنت کرن والے ہندیاں دی تھوڑ ہوندی تاں اوہ
 دوجے علاقیاں وچوں سستے مزدور یا گلام لے آوندے۔ مکئی، کوئی، کوا، گنا،
 آلو، کیلا، چاء، سویا بین، ربڑ تے کپاہ لیاندیاں ہوئیاں یاں کھڑیاں ہوئیاں
 فصلاں نیں۔ کالونی گیراں گلاماں تے سستے دیہاڑی داراں نوں پھیلان تے
 کھاناں وچ کم کرن دی سوڑ چاڑھی تے اوہناں دی پیداوار تے وپار اُتے مل مار
 لئی۔

وپار تے مشینی پیداوار توں کٹھا کیتا گٹرا مُنافع اوہناں نے دیس تے بدیس
 وچ مُز ورتیا۔ کالونی گیراں نے بندوق دی نال تے دوجیاں دے وسیلے تے
 محنت نوں اپنے لاپے لئی گھسیا۔ ایسہ آہر اوہناں ہن تائیں چھڈیا نہیں سگوں
 ایہدے وچ اک ہور گل دا وادھا کیتا نیں۔ کالونی گیراں دی لبادی دکھن
 والیاں توں گھنڈی جانڈی اے، ایس پاروں پرہت بنے دیاں منڈیاں ڈھیر سُنڈ
 کئیاں نیں۔ سو اوہناں دیاں وڈیاں منڈیاں حالے وی اوہوا لوک نیں جیہناں
 دے وسیلے تے محنت اوہ پہلی تھاویں شیواں گھرن بناون لئی ورتدے پئے نیں۔

نواں پیچ

چوہے دان دے اندر لاوو
روٹی دا کوئی تازہ ٹکڑا
جیندی خوشبو دا اشکارا
ہکلاں مارے
باہواں لبیاں کر کر سڈے

ویہدے پتے ہو
اگوں آون والا منظر
چوہے دا

رُتھیویں

مٹھیاں مٹھیاں، پو لے پیریں

اُدھل گئیاں جنگلی بدیاں

نہ رولانہ شور

خصماں دے لڑ لگیاں بھیداں

گجیاں وجیاں

گل وچ ہار سنگھار رُتھیویں

کون کر یسی گھول

پدھر اڑدی وار

چاچا!

کیوں وٹیاں چوں کنکاں جمن دی گل کر کے

ساڈے ویڑھے بھکھ اڑاناں دیندا ایں

موترو گدیاں گھیاں دے وچ

کیمڑے بھیت دے پھل لہدا ایں

کالے روڈ پہاڑاں اُتے

مھر کوئی نہیں

ہک دوجے دے ہون دی بدبو اے

چاچا!

ترکو کیمڑی آویہل مرن دی

آج وٹے گن گن

لوتری شام زوئی کرے

پانی نہیں تاں موترو دے کھوہ بھرے

پدھر اڑ سون سکیر ضلع خوشاب دا اخیرنی گراں - شاعر دی جمن بھونیس -

میں بے قید

وت چئیے نال ہوا دے
گھم گھم گھیرے پا کے

بجھم پائیے

وت مینہ دی کن من نال وجائیے تالی

زور زور دی

بھاویں ہتھاں وچوں وگن لگ پئے لہو

لیڑے پاڑ کے پانی اندر رل جائیے

پانی ورگے ہو جائیے

بے روک، تلج!

سڑکاں اُتے رڑھدے پھرئیے

وج وج کندھاں ڈھائیے

آہندے پھرئیے چیک چیک کے

”میں بے قید، میں بے قید

نہ روگی نہ وید“

وٹہ سٹہ

بھکھ دی بُر کی تریرہ پچ بھیوں کے ڈھڈنوں آہرے لانی آن
 خالی بھانڈا ٹھنڈے چلے چاڑھ کے ڈنگ ٹپانی آن
 اڑکاں ہوئے والاں نون میں کنڈیاں نال پی واهنی آن
 جھکھر، ڈھپ دے لیرے سواں کے ننگے پنڈے پانی آن
 ہور کے دا کم سی تے میں ہور کے اگے ڈاہنی آن

شارب

ڈہلی تاں ہے.....

پتھر جگر پہاڑ جاں رتے
 دھرتی دیاں گھاں تے گر بھ گھڑالاں پئیاں
 ندیاں لو بھی ساگر سڑھکیاں
 اندر دا کھادا اوڑک تے باہر نون ای آوندا اے
 بھریا گھر ای بھر دا اے ہر تھاں
 کتھے کوڑھ زمیں دے کجے

اوس توں اوہلے

عشق دا سالو مل آندا اسیں چاڑھ نیلامی جھکے
 اندرے اندر دُھواں دُھکھایا، وچ انگیارا مگھے
 سودا کردے رہے دریا دا، گئے پلاں تے مگھے
 مڑ جو پئے تے کیسا جھرانا، کیہ پیجھے، کیہ اگے
 رُکھاں بیٹھ کھڑاک پیا، کوئی واء پروہنی دگے
 یونی پھلن تے آئی، اسیں بیٹھے کھول ترگے
 سبھ نوں پئی نشابر ہووے، اوس نوں پتہ نہ لگے

شہر دا دکھ

اخیر تیجے دیھاڑے روزگار دفتر والیاں سڈنی نوں وی کم لا دیتا۔ ایسہ
 بھاویں اک دن دی مزدوری دا سدا سی پر سڈنی نوں پہلی وار چار پیسے کمان دا
 موقع ملیا سی۔ خوشی نال اوہدے پیر زمین تے نہیں سن پئے پیندے۔ دو
 ہفتے پہلاں جدوں اوہ ہریاں کچور پیلیاں وچ رلیندے، واپسی وائلاں دی اک بچی
 جیسی وستی توں وڈے شہر ول ٹریا تے اوہدی ماں اوہدی بچی عمر پاروں بڑی چنتا
 وند سی۔ پر سڈنی نوں تے ہر حال وچ دُنیا دیکھن دی چینک سی۔ شہر اپڑ کے
 کچھ دیھاڑے تے اوہ بے دھیانی نال ایڈھر اوڈھر پھردا رہیا تے پلیوں سارے
 پیسے مکن تے اوس روزگار دفتر آپنا ناں لکھوا دیتا۔ اج سویرے دفتر دے میجر
 اوہنوں دسیا کہ اپارٹمنٹ ہاؤس دی چھیویں منزل تے گھروکے کم کار لئی کسے
 بندے نوں اک منڈے دی لوڑاے۔ سڈنی جھٹ دسے پتے تے اپڑ گیا۔
 چھیویں منزل تے جا کے اونہے بوہے تے لکھیا نمبر پڑھیا تے ٹلی و جا دتی۔ کچھ
 چر مگروں بھورے والاں والی اک زنانی بُوہا کھولیا تے سڈنی نوں ہر توں پیراں
 توڑی ویکھ کے اندر سد لیا۔ سڈنی نے اپنی پوری حیاتی وچ انج دی سوہنی زنانی
 نہیں سی دیکھی۔

”توں اپنی سائیکل کتھے کھلہاری اے؟“ زنانی پچھیا۔

”سائیکل تے میرے کول ہے ای نہیں۔“ سڈنی نے بڑے ادب نال اتر

دیتا۔ ”میں فردا آیاں۔“

”تاہیوں اپنے چر مگروں آیا ایں؟“

”میں تے فٹ ٹر پیا ساں“ سڈنی گھابر گیا، ”پر راہ وچوں پچھنا وی پیا

سی۔“

”میں تے مخول پئی کردی ساں“ زنانی نے ہس کے اکھیا۔ ”توں تے

ساڈی سوچ توں وی پہلاں آگیا ایں تاہیوں تے تینوں جھٹ کو اڈیخنا پینا

اے۔ میرا گھر والا ابج ویہلا نہیں۔“

”اچھا۔“ سڈنی نے ہولی جیسی اکھیا تے سر نیواں کر کے کھلو گیا۔

”آ جا لنگھ آ“ زنانی نے اوہنوں پچھے آون نون اکھیا تے ہولی ہولی ٹرن لگ

پئی۔ اندر وڑدیاں کمرے وچ سجیاں مہنگیاں شیواں اوہدے تے جاڈو جیہا کر

دیتا۔ اوس چار چوفیرے ویکھیا۔ انج دی سوکھ بارے تے اوہ سوچ وی نہیں سی

سکدا۔

”کمرہ چنگا اے؟ زنانی دے بلارے وچ چوبھ سی۔“

”کیہ؟ آہو! بس انج ای ویہندا پیا ساں۔“

”کوئی گل نہیں“ زنانی بڑے سبج سبھاناں سگریٹ نون اگ وکھانڈیاں

اکھیا۔ ”ساڈے گھر آون والے غریب ساڈا رہن ڈھنگ ویکھ کے خوش ہو

سکدے نہیں۔“

زنانی نے دو تن سوٹے گھٹ کے لان مگروں سگریٹ اک لشکاں ماردی

سواہ دانی وچ مدھ کے بچھا دیتا تے فیر مزہ کے سڈنی دیاں اکھاں وچ اکھاں پا

کے آکھن لگی، ”ایہہ سموچا تیرے گھر وانگوں دا اے؟“

سڈنی چپ رہیا۔ اوہ اواز ہون لگ پیا۔ ایہہ سارا کجھ نوکلا سی۔
”تیرا گھر وی انج دا ای اے۔ انج دا ای اے نا؟“ زنانی نے ڈہرا کے
پچھیا۔

”نہیں۔“ سڈنی نے ہولی جیسی آکھیا۔

”ایس لئی کہ اوہ ایہدے نالوں چنگا اے، تیرا گھر ساڈے نالوں چنگا
اے۔ نہیں؟“

سڈنی نے بل گھٹ لئے۔

”میں کیہ پچھیا اے؟“

”میرا گھر نہیں انج دا..... ایہہ تے امیراں دا گھر اے“ سڈنی نے سہمی
جیسی وچ وچ آکھیا۔

زنانی دے بکلاں تے ماڑا جیہا ہاسہ کھنڈ گیا۔ اوس ہاتھی دند دے اک ڈبے
وچوں سگریٹ کڈھی۔ میز تے دائرو دی اک بوتل تے ات مہنگے گلاس پچے
ڈھنگ نال چنے ہوئے سن۔

”ایہہ تھاں تے بڑی سوہنی تے سکھ دین والی اے۔ انج ای اے نا؟“ مَن
زنانی دی وچ مٹھی سی۔

”آہو۔“ سڈنی آکھیا۔ ”بہت سوہنی اے۔“

”ایتھے رہن والاتے ہمیش خوش رہندا ہوئے گا۔“ اوس اک اک اکر تے

زور دیندیاں آکھیا۔ ”اوہنوں کیہ غم ہو سکدا اے۔“

”پتہ نہیں۔“ سڈنی نے نظراں فیر فرس تے گڈ دتیاں۔

”تینوں پتہ اے روپے وچ کینی تگڑائی ہوندى اے۔ پتہ ای نا؟ دس۔“

”پتہ تے ہے پر..... پر کیہ دساں۔“ سڈنی رون ہاکا ہو گیا۔

زنانی نے کُھ سوچدیاں سجا ہتھ آپی گھ تے پھیریا، جتھے جتھے اُنکلیاں لگیاں
اوتھوں گھ پل دا پل پیلی ہون مگروں فیر گلائی ہو گئی۔ ”چل چھڈ۔ میں
تینوں تنگ نہیں کرنا چاہندی۔ اصل وِچ جدوں تیکر میرا گھر والا نہیں آوندا
میں تیرے نال گلاں کرنی آں تے مینوں سمجھ نہیں آوندی کہ میں تیرے نال
کیہ گل کراں۔“

سڈنی پل لا کے بلاں تے ہاسہ کُج لیاا۔ اوہنوں اِنج جاپیا جیویں زنانی کے
ان ڈٹھے بھار پاروں اِنج دیاں گلاں پئی کردی اے۔ اوہ رنج کے سوہنی سی تے
سڈنی اوہنوں غصے نہیں سی کرنا چاہندی۔

”تیرا ناں کیہ اے؟“ گھڑی مگروں اوس پُچھیا۔

”سڈنی۔“

”کیمہدے نال گلاں پئی کرنی ایں؟“ ڈوبے کمرے وِچوں اک ہندے دی

واج آئی۔

”مُنڈا آگیا اے۔“

”کیویں دا اے؟“

زنانی نے اک واری فیر سڈنی ول ویکھیا۔ اوہ اوندھی پائی چُپ کھلوتا سی۔

اوہنوں سمجھ نہیں سی آرہی کہ ایسہ لوک اوہدے کولوں کیہ کم کروانا

چاہندی نہیں۔

”شکل تے سوہنی اے۔“ زنانی نے اُچی واج وِچ اُتر دِتا۔ ”پر ہے بکا

جیہا۔“

پیراں دی کھٹ پٹ ہوئی تے اوہکڑ عمر دا اک بندہ دھون تے تولیہ رکھی
 کمرے وچ آ گیا۔ اوہدیاں گھاس تے چٹی بھگ دے نشان سن، خبرے اوہ
 داڑھی من مگروں نہاون لگا سی۔ اوس اندر وڑدیاں ای سڈنی نوں دھیان نال
 ویکھیا۔ کجھ چر اوہ اکھاں جھپکدا رہیا تے فیر زنانی نوں آکھن لگا، ”مینوں تے
 ایہہ گڑیاں ورگا لگدا اے۔“

”گڑیاں ورگے منڈے“ زنانی دی واج کوڑی ہو گئی۔ ”ایہہ تے میری
 قسمت اے۔“

”میں ایہنوں موڑ دیناں۔“ بندے نے اکھیا تے فیر سڈنی ول مُر گیا۔
 ”وکیجھ توں مُر جاتے اوہناں نوں آکھ کوئی وڈا منڈا کھلن۔ توں ساڈے کم
 لئی اے بچا ایں۔ آئی سمجھ؟“

سڈنی بر ہلانڈیاں بُوہے ول مُر پیا۔
 ”ایہنوں ڈک لے۔“ زنانی نے ترلا لیا۔ ”میں تے آکھدی آں ایہدے نال
 ای ٹھیک اے؟“

”جے توں آہنی ایں تے فیر ٹھیک اے۔“
 ”آہو۔ کیوں جو.....“

”سن۔ توں کھلو جا۔“ بندے نے زنانی دی گل پوری ہون توں پہلوں ای
 سڈنی دے موڈھے تے ہتھ رکھ دتا۔ سڈنی کھلو گیا۔

”میں تاری لا کے آوناں..... توں ایہنوں کجھ پین نوں دے۔“ اوس جان
 توں پہلوں زنانی نوں آکھیا۔

”بہہ جا سڈنی!“ زنانی دی واج وچ ہمدردی تے اپجیت سی۔

”آرام نال بہہ جا۔ اسیں تینوں کچھ نہیں آکھدے۔“

سڈنی ششو پنچ وچ سی۔ اوہ مگر سی تے بہہ کے اپنے کوٹ دے بیڑے
کھولن میلن لگ پیا۔ ساہنے اک گبھرو دی فوٹو رکھی سی۔ منڈے نے فٹ بال
دے کھڈاریاں والی نیکر ہینن پائی سی۔ اوہدے مہاندرے توں ای جا پدا سی کہ
اوہ کسے کھاندے پیندے گھر دا بال اے۔ اوہنے سوچیا کہ ایہہ خبرے ایسے
زنانی دا پتر اے۔

”کیہ گل اے توں انج مسوسیا کیوں اسیں۔“ زنانی پٹھیا۔

”کچھ نہیں۔ بس انج ای۔“

”بیٹھوں ڈرنہ۔ میں تے تیری سہیلی آں۔ کچھ پنا ای؟“

سڈنی نے نہ کر وتی۔

”آہو۔ توں پی وی تے نہیں سکدا۔ توں بجا جو ہو یا۔“

”پینداتے ہاں۔“ سڈنی جھٹ بول پیا۔

”وہسکی؟“

”کدیں کدیں وہسکی وی۔“ اوس ڈٹ کے جھوٹھ ماریا۔ ”انج مینوں ہیر

چنگی لگدی اے۔“

”ہیر وی ہے۔ لیاواں؟“

”نہیں سانوں دفتر ولوں کم کردیاں پین توں مناہی اے۔“

”سگریٹ پیویں گا؟“

”سانوں سگریٹ پین ولوں وی ہمدے نیں۔“

”ایتھے تیرا جو دل کردا اے پی۔ اوہناں نوں کوئی نہیں دسدا۔“ زنانی

اکھیا۔ اُج توں اک ہفتے وچ کینی گو کمائی کر لینا ایں۔“

”میں تے سب کم تے لگا ای آں۔“ سڈنی دسیا۔ ”اُج وی میرے کولوں بھتے نہیں کمائے جانے۔ میں سکولے داخل ہونا ایں۔ تے صرف چھٹی والے دیہاڑے کم کرن نال کچھ نہیں ہندا۔ جیہڑے منڈے پورا ہفتے کم کردے نیں کماندے تے اوہ نہیں۔“

”اُج توں اوہناں ساریاں توں ودھ کمائیں گا۔“ زنانی آپنا سگریٹ مدھ کے کھلو گئی۔

اوپنے اک گلاس وچ و ہسکی پانی۔ برف دیاں ڈلیاں پا کے کچھ چر اوہ گلاس نوں گول دائرے وچ پھیر دی رہی۔ فیر اوس گلاس مونہ نوں لا کے اکو ڈیک وچ خالی کر دتا۔

”سڈنی“ اوپنے مونہ پونجھ کے اک نوں سگریٹ لاوندیاں اکھیا۔ ”توں بڑا سوہنا ایں مینوں پک اے سکول دیاں کئی گڑیاں تیرے تے مردیاں ہون گییاں۔“

سڈنی شرما کے دوجے پاسے ویکھن لگ پیا۔

”توں اپنے محلے دیاں گڑیاں نال تے کھیڈا ہوویں گا؟“

سڈنی نے ہاں وچ بر ہلایا۔

”بہت ساریاں گڑیاں نال؟“

”جتھے میں رہندا ساں اوتھے اینیاں گڑیاں تے نہیں سن پر فیروی۔“

”پر فیروی۔ توں کچھ نہ کچھ تے کرای لیندا ہوئیں گا۔“

سڈنی نوں اُج لگا جیویں اوس کوئی بھیدی گل سن لئی ہووے۔ اوپنے زنانی

نوں پٹھن والیاں نظراں نال ویکھیا۔

”میرا مطلب اے توں گڑیاں نال کٹھ کرن جوگاتے ہوئیں گا!“ ایس واری زنانی نے سدھا ساہواں اکھ دتا۔

سڈنی دامونہ کناں تیکر لال ہو گیا۔ اوس بر نیواں کر کے لھرے پئے میز دے پاویاں تے دھیان گڈ دتا۔

”توں نہیں دساتے نہ دس۔“ زنانی نے موڈھے اُچے کردیاں اکھیا۔
”!.....“

”کوئی گل نہیں نہ دس۔“ کٹھ چر مگروں زنانی فیر اکھیا، ”جے توں اے تیکر کوارا ایس تے ایہدے وچ تیرا آپنا قصور اے۔ انج گڑیاں تینوں کھچدیاں دھروندیاں تے ہون گیاں۔“

”نہیں کوئی نہیں کھچدا۔ اوہنے زور لا کے اکھیاتے فیر لال ہو گیا۔

”کدے ہو ای نہیں سکدا نہ چھیڑدیاں ہون۔ جھوٹھ نہ مار۔ توں اینا سوہنا ایس۔ سیال وچ تے تیرا رنگ گلاہی ہو جاندا ہونا ایس۔ کدیں میں تینوں ڈگدی برف وچ ویکھدی۔ اجیہے موسم وچ تیرے بل تے گھاں.....“

سڈنی نوں زنانی دے تجربے حیران کر دتا۔ ایہہ گل پکی سی کہ سیال وچ سڈنی دارنگ گلاہی ہو جاندا سی تے واہی واناں دی دستی وچ اوہنوں اوہدے ہان دے منڈیاں وچوں سبھ توں سوہنا سمجھیا جاندا سی جدوں تیکر اوہدا پو جیوندا رہیا اوہ سے وسیب نوں ای گل کائنات سمجھدا رہیا پر اخیر اوہنوں چنگے موقعے دی بھال شہر کھچ لیائی تے وڈے شہر نے اوہنوں حیران کر دتا۔ اوہنے کدے سوچیا وی نہیں سی کہ کسے تھاں اپنے بندے وی رہندے ہون گے۔

اوپنے فوٹوول اشارہ کردیاں پھیا، ”ایہہ تہاڈا پتر اے۔“

”نہیں۔ ایہہ مسٹر اینگل دا پتر اے۔“ زانی دسیا۔ ”میں اوہدی ڈوجی گھر

والی آں۔“

”اچھا۔“

”جدوں میکر مسٹر اینگل نے میرے نال ویاہ نہیں کیتا ایہہ اتھے ای رہندا

سی پر ہن ایہنے کالج ہوٹل وچ کرہ لے لیا اے۔“ ایہہ اکھ کے اوپنے نواں

سگریٹ لایا۔ دو تن لے سُوٹے مارن مگروں سڈنی ول ویکھیا تے ہولی جیہی

آکھن لگی، ”توں پچیں سوہنا ایں۔ سڈنی مڈیاں تیرے خاب ویکھن مچیاں۔

میتوں پتہ اے میں وی سکولے جاندی رہی آں..... تینوں جیاں مڈیاں ملن

ساریاں نون پیار کریں۔ مڈیاں بیاں وی ایسے لئی نہیں..... جیاں وی مڈیاں.....

ساریاں نال۔ تینوں سواد آئے گاتے اوہناں نون وی۔“

سڈنی گھبر کے فیر فرش ول ویکھن لگ پیا۔

”کیہ گل اے توں گھسن وٹا کیوں بن جانا ایں۔“ اوپنے چڑ کے اکھیا۔

”پتہ نہیں“ سڈنی توں مساں بولیا گیا۔ ”میں اج میکر انج دیاں گلاں نہیں

سُنیاں۔“

”کسے کولوں وی نہیں؟“

”مطلب اے جس طرحاں دے تُسیں او۔ ایس طرحاں دی کسے کولوں۔“

”جیویں دی میں آں۔“ اوہ مٹھا مٹھا ہن لگ پئی۔ ”میں کیویں دی آں۔

سڈنی۔ میں بڑی سوہنی آں نا؟“

”بڑی سوہنی۔“ سڈنی نے ہمت دکھائی۔

”شکر اے میں تینوں پسندتے آئی۔“

سڈنی اک واری فیر لال ہو گیا۔

”میری یکبہوی شے تینوں اپنی چنگی لگدی اے؟“

”ہر شے۔“ سڈنی نے اخیر نہ شرمان دا سوچ لیا۔

”کوئی شے تے اپنی چنگی لگدی ہووے گی۔ چہرہ..... چھاتیاں یاں تیرے

خیال وچ میرے اُہرے چتر ہون گے۔“

سڈنی نوں مُدھکا آ گیا۔ اوہنوں انج جاپیا جیویں اوہ پگھر کے قالین وچ

رل جائے گا۔

”دس یکبہوی شے تینوں چنگی لگی اے۔“

”اصل وچ..... تیس سوہنے تے ہے او..... پر تیس انج دیاں گلاں نہ

کرو۔“

”اچھا میں انج دیاں گلاں نہیں کر دی۔“ اوہنے گل مکاندیاں اکھیا۔ ”بس اینا

دس کہ میرے نال سوویں گا؟“

سڈنی دیاں لتاں کمن لگ پئیاں، ”میں..... میں چلناں۔ میں دفتر وی

جانا ایں۔“

”بہہ جا سڈنی۔ چل اک گل دس۔ جے میں تینوں سڑک تے جاندی

لکھدی تے توں مینوں دُور تیکر ویہندار ہنداتے میرے بارے کس گھ سوچدا۔

نہیں؟“

سڈنی نے بر نہ چھیا۔ اوہ ٹھیک آکھدی سی۔ اوہنے اپنی سوہنی زنانی اپنی

ساری حیاتی وچ نہیں سی دیکھی۔ جے اوہ اوہنوں سڑک تے لہہ جاندی تے اوہ

سارا دن لوہدے بارے سوچدا رہندا۔

”اصل وِچ گل ایہہ ہے سڈنی کہ میں تینوں چنگی ای نہیں لگی۔“ لوہنے
نُجھی وِج وِچ اکھیا۔

کمرے وِچ چپ داراج ہو گیا۔ سڈنی ششو پنچ وِچ سی کہ کہہ آکھے۔
لوہنوں ناپسند کرن داتے سوال ای پیدا نہیں سی ہوندا۔ لوہدا مہاندرا تے جُش
اینا من جھکواں سی کہ دُنیا دا ہر بندہ لوہدے تے رہ جاندا پر ایٹھے تے حساب
کتاب ای دکھرا سی۔

لوہے پل لوہدا گھر والا کمرے وِچ آگیا۔ ”کیہ مکیا اے؟“ لوہس دکھرا جیہا
ہاں ہمدیاں پُجھیا۔

”سڈنی نوں میں چنگی نہیں لگی۔“ زنانی نے اکھیا۔

”کچ دیاں گلاں کرنی ایں۔ تیرے ورگی سوادلی شے نوں کون ناپسند کردا
اے۔ جاندر جا کے تیار ہو جاتے جھیتی کر۔ اسیں لہوں ساری دیہاڑی
نہیں ڈک سکدے۔“ ہمدے اکھیا۔

زنانی نے گھر والے نوں لگا سگریٹ پھڑیا تے دُوجے کمرے وِچ چلی گئی۔
ہمدہ سڈنی ول دیکھ کے مُسکرایا۔ لوہدی عُمر پنجاہ ورھیاں دے نیڑے سی۔
لوہدیاں گلاں ہر جذبے توں وانجیاں سن پر اکھاں وِچ اک نوبلی چمک سی۔
زنانی دے جان مگروں لوہ کُجھ پل سوچدا رہیا فیر سڈنی دے ساہمنے والے
صوفے تے یہ گیا۔

”جے تینوں کم پاروں لیٹ ہو جاوے تے دفتر والے بُراتے نہیں
مناندے؟“

”سانوں شاموں پہلاں اپڑنا ہوندا اے۔“

”توں جا کے فیر آسکنا میں۔ یاں انج دا کوئی ہور طریقہ؟“

”پتہ نہیں۔“ سڈنی فیر کوٹ دے بٹن کھولن ملین لگ پیا۔ ”پر کم کیہ

اے؟“

ہمدے نے بوجھے وچ ہتھ پیا پنجاہ پنجاہ ڈالر دے دو نوٹ کڈھے۔ اک

نوٹ اوس سڈنی ول ودھایا، ”ایسہ لے۔ تینوں اینا اڈیکنا پیا۔ اڈیکنا وی تے اک

کم اے۔“ ایسہ اکھ کے اوہ اک پل لئی چپ کر گیا۔ فیر کٹھ سوچ کے آکھن

لگا، ”ڈو جانوٹ وی تیرا اے۔ بس ساڈا کم کر دے۔“

”کم کیہ اے؟“ سڈنی نے اک واری فیر پھیا۔

”میری گھر والی نے تینوں نہیں دیا؟“

”نہیں۔“

”کم تے سوکھا ای اے“ اوہنے گلاس وچ دہسکی پاندیاں آکھیا۔

”پینی این؟“

”نہیں۔“

”ہوں۔ تے فیر۔“ اوہنے گھٹ بھر کے بل پونجھے۔ ”کم اوکھا نہیں۔ اوہ

آن کے دس دیوے گی۔ انج ہے کچ دی؟“

”کون؟“

”لوہی۔ میری گھر والی۔“

”!.....“

”سوہنی اے نا؟“

”آہو۔“ سڈنی نے بر ہلایا۔

”بہت سوہنی اے۔ بے انت سوہنی۔ تینوں چنگی نہیں لگی؟“

”چنگی اے۔“ سڈنی نے قالین تے بنے اک نقش تے نظراں گڈ دتیاں۔

”اوہ بڑی سوہنی اے۔ مینوں پتہ اے“ اوہنے ہولی جیسی آکھیا۔ اوہنے

صوفے تے بر لا کے اکھاں میٹ لتیاں۔

چاچک سڈنی نوں انج لگا جیویں اوہ ٹٹے دل والا بندہ ہووے۔

”تینوں خبرے پتہ نہیں۔“ اوہنے اکھاں کھولیاں تے گلاس وچ ہور

شراب پاندیاں آکھن لگا، ”میری گھر والی بڑی جانی پچھانی اداکارہ اے۔“

”کیہ؟ اچھا!“ اک دم سڈنی نوں سارا کچھ چنگا لگیا، جیہڑی وستی وچ اوہدا

بال پنا بیتیا اوہتھے اداکاراں نوں اسمانی مخلوق سمجھیا جاندا سی تے انج اوہ اداکاراں

دے گھر بیٹھا اوہناں نال گلاں کر رہیا سی۔

”تسیں ہیرو او؟“ سڈنی پچھیا۔

”آہو۔ پر میں ٹیلی ویژن تے کم کرنا آں“ ایہہ آکھ کے اوس بل گھٹ

لئے تے سوچیں پے گیا۔ ”پر اوہ..... میری گھر والی اکا خوش نہیں۔“ کچھ چر

مگروں بندہ دکھ بھری واج وچ آکھن لگا، ”میں وی خوش نہیں۔ اسیں

دوویں..... اسیں اکا خوش نہیں۔“

”کیوں؟“ سڈنی نے حراں ہو کے پچھیا۔

”بس پتہ نہیں کیوں۔ ایس لئی تے اساں تینوں سدیا اے۔ ساڈی مدد

کریں گا۔“

”میں تے آیا ای کم کرن آں۔“

”تیری عمر کینی اے؟“

”پچھلے مہینے میری سولہویں ورھے گنڈھ سی۔“

”اوئے ربا! توں اے بہت چھوٹا ایں۔ بے خبرتے بے دھیانا۔ ایسے لئی

خوش ایں۔ اِنج تیری شکل سوہنی اے۔ گڑیاں نال تے چنگا ٹائم لکھدا

ہونائے۔“

سڈنی اک واری فیر شرما گیا۔

”دیکھ میں زنانی نہیں۔ میرے کولوں نہ شرما۔ تینوں گڑیاں چنگیاں لگدیاں

نیں؟“

”کچھ تے چنگیاں ہوندیاں نہیں۔“

”..... ہور کچھ؟“

”کچھ نہیں چنگیاں ہوندیاں۔“

”ہیہڑے پاسیوں؟“

سڈنی نوں اک واری فیر آپنا آپ مگھرا لکھیا۔

”کدیں کوئی ودھیائو وی ملی اے؟“

”آہو کدیں کدار۔ کوئی ہوندی اے۔“

”کوئی وی ایہدے ورگی سوہنی ہے سی۔“ لوہنے اندر ول اشارہ کردیاں

پھیا۔ ”انج دی۔ اپنی اچی لمی..... انج دا جیہ۔“

سڈنی نوں کمرہ ہوا وچ رلدا لگاتے لوہنے بر نیواں کر لیا۔ ”نہیں اپنی

سوہنی تے کوئی وی نہیں سی۔“ اوہنے ہولی جیسی اکھیا۔

ہدے سڈنی ول جھکدیاں ہوياں ہولی جیسی اکھیا، ”انج دی زنانی لکھاں

وچوں اک ہونڈی، لیہدے نال بستر اسانجھا کریں گا؟“

اک دم سڈنی نوں بندے تے رحم آون لگ پیا۔ لوہنوں لوہ بڑی پیڑ وچ
دسدا سی۔ لوہدیاں چمک بھریاں اکھاں خالی خالی ہو گئیاں تے واج مگن والیاں
ورگی ہو گئی سی۔

”اینی سوہنی گڑی نال بسترے تے جان نوں کس کافر دا دل نہ کرے گا۔“
اخیر سڈنی جوائن وانگوں بول ای پیا۔ ”میں جھاڑا ہتھ وٹان آیا آں تے ایہہ
میری نوکری دا ویلا اے۔“

بندہ کچھ اکھدا اکھدا چپ کر گیا۔ کچھ چر لوہ صوفے نال ڈھوے لاکے لے
لے ساہ لیندا رہیا۔ بندر لولی واج وچ آکھن لگا، ”توں کدیں شہر وچ راہ بھکیا
ایں؟“

”آہو جدوں میں نواں نواں آیا ساں کئیں واری ٹھل جاندا ساں۔“ سڈنی
گل دا مہاڑ بدلن تے خوش سی۔ ”ابجے وی شہر دے اندر جانا پئے تاں ٹھل
جاندا آں۔ ایہہ بڑا وڈا شہر اے۔“

”ٹھل کے بندے نوں عجیب جیہا نہیں لگدا۔“

”کیوں، مینوں تے کچھ وی نہیں ہوندا۔ ہوں۔ پہلاں پہلاں ڈر آوندا سی
پر ہن میں کسے نہ کسے کولوں پچھ لیناں تے بس.....“

”وڈے شہراں وچ راہ ٹھل جانا بڑا ای بھیرا ہوندا اے۔ بندہ دکھ بھری
واج وچ بولدا رہیا۔“ تے دُنیا وڈے شہراں نال بھری اے۔ ایڈے وڈے
شہر نیں..... تے بندے دا دماغ وی اک بُہت وڈا شہر اے۔ بُہت وڈا شہر.....
جتھے بندہ بھٹکا پھر دا اے..... ساری جیاتی..... راہ لھدا اے، ٹھڈے کھاندا

انے پر راہ نہیں لھدا..... لھدا ای نہیں..... ہیں؟“ اونے کاہلی کاہلی اکھاں
 جھمکیاں تے سمھلن دا آہر کیتا پر چھیتی ای اوہدیاں اکھاں ویران ہو گئیاں۔
 سڈنی چپ رہیا۔ اوہنوں گلاں دی بھاویں سمجھ نہیں سی پئی آوندی پر اوہنوں
 گلاں چنگیاں لگ رہیاں سن۔

”ڈنیا اک بہت وڈا شہر اے تے اسیں سارے ایس شہر وچ او بھڑ آں۔
 اوہ فیر جاؤ بھری واج وچ بولن لگ پیا۔ سڈنی نوں انج لگا جیویں اوہ اوہدے
 اوتھے ہوون نوں بھل چکا سی۔

”اک ہتھ اے..... جیہڑا دماغ دے سگھنے شہر وچوں شیواں ٹوہ ٹوہ کے راہ
 لہہ رہیا اے۔ اونے متھے تے ہتھ رکھ کے اُنکھیاں نال پڑ پڑیاں نوں پولا پولا
 منکدیاں اکھیاں، ”اینی پیڑ ہوندی اے، اوہ ای ہتھ اے۔ کھروٹے ماردا اے۔
 اندرے اندرے جھریٹاں پا دیندا اے۔“ اک دم اوہ چپ کر کے سڈنی ول
 دھیان نال ویکھن لگیا۔ تینوں سمجھ آوندی اے پئی جو کجھ میں آکھ رہیاں۔“
 ”آہو۔ خبرے۔ ایہو ای کہ.....“

”تینوں سمجھ نہیں آوندی۔“ اونے اُچی تے تیز واج وچ اکھیاں۔ ”توں اے
 بکا ایں تے ایہہ ہیلن کتھے رہ گئی اے۔ ہیلن! اوس نال دے کمرے ول موندہ
 کر کے اُچی ساری اکھیاں، ”نن آوی جا۔ اسیں لیہوں سارا دن تے نہیں نہ رکھ
 سکدے۔“

اینی آکھ کے اوہ و ہسکی دا اک ہور گلاس بناون وچ رُجھ گیا۔ اینے وچ
 زبانی کمرے وچ آگئی۔ اونے لشکدے نیلے رنگ دار ریشمی گاؤن پایا سی۔ جدوں
 اوہ گاؤن دے بوجھیاں وچ ہتھ پا کے ٹرڈی تے ریشمی کپڑے وچ اوہدے چتر

صاف ہلدے لہدے سن۔

”تھوں تیکر اڑے؟“ اوہنے اپنے گھر والے نوں پھیا۔ ”لہوں دس دتا

ای؟“

”میں تے آکھدا ساں توں دسیں گی۔“ ہدے نے اتر دتا تے اکو ڈیک

وچ و ہسکی دا گلاس خالی کر دتا۔

”ٹھیک اے۔“ زنانی نے موڈھے اُپے کیتے تے سڈنی ول مُو گئی۔

”توں کدیں نگی زنانی ویکھی اے؟“

سڈنی فیر قالین تے بنے اک نقش ول ویکھن لگ پیا۔ اوہدے کناں وچ

ٹلیاں و جن لگ پیاں سن۔

”تینوں رب دا واسطہ ہن شرمانا چھڈتے جواب دے۔“ زنانی ہن ہور ویلا

کھپانا نہیں چاہندی سی۔

”توں کدیں کسے جوان زنانی نوں سارے کپڑیاں توں ہٹا ویکھیا اے جاں

نہیں؟ بول!“

”نہیں سڈنی نے ڈردی واج وچ جواب دتا۔ اوہنوں پالا لگدا پیا سی۔ جے

اوہ مؤنہ نہ میٹ لینداتے اوہدے دند ورژ کے و جن لگ پیندے۔

کچھ چر نگروں گھنی چپ ورت گئی۔

”کھلو جا ہیلن۔“ ہدہ وچ بول پیا۔ ”تینوں تے گل کرن دا چ ای نہیں۔“

اپنی آکھ کے اوہ سڈنی دے نیڑے بہ گیا۔ ”سُن سڈنی گل ایہہ اے پئی اسیں

چاہونے آں توں سمجھ کہ ہیلن تیری گرل فرینڈ اے۔ لہوں چم رنج کے،

لہدیاں چمیاں لے۔ جیویں ایہہ تیری محبوبہ اے تے.....“

”کیہ مطلب اے۔“ سڈنی رون ہکا ہو گیا۔ ”ایہہ کیوں ہو سکدا اے؟“
”مطلب ایہہ اے کہ توں لہوں اپنی محبوبہ سمجھتے ایہدے نال لوہ کجھ
کر جو توں گڈیاں نال کرنا ایں۔ ہوہر کیہ مطلب اے۔“ بندہ کجھ گیا۔

سڈنی ابھر کے کھلو گیا۔ لوہدیاں لتاں کب رہیاں سن تے ہتھ پسنو
پسنی سن۔ ”نہیں۔“ اوہنے پورے زور نال اکھیا، ”ایہہ..... ایہہ.....“ ”لوہ
آپنے بوجھے ٹولن لگ پیا، ”تہاڈا نوٹ..... ایہہ لے لو۔“

”لوئے نوٹ نوں اگ لا۔“ بندے چیک کے اکھیا۔ ”ایہہ نوٹ من تیرا
اے۔ توں ساڈی گل کیوں نہیں مندا۔ دس؟“

”کیوں جو ایہہ ٹھیک نہیں۔ ایہہ بڑی بھیری گل اے۔“

بندہ زور نال ہسیا، ”توں سمجھدا نہیں پیا۔ ایہہ کوئی بھیری گل نہیں۔“
لوہنے ساہنے رکھی منڈے دی فوٹو ول اشارہ کیتا، ”توں ایس منڈے نوں ویکھیا
اے۔ ایہہ ساڈا پتر اے۔ میرا تے ہیلمن دا..... سماڈا ایہہ پتر مر گیا اے۔
ہیلمن لہوں بڑا یاد کردی اے۔ تینوں پتہ اے نا ماواں کجھ دیاں ہوندیاں نیں
اسیں چاہونے آں توں ایہدی تھاں لے لے تے ہیلمن نال ہمدردی کر۔
لوہنوں پیار کر..... پیار کر۔ آئی سمجھ؟“

سڈنی جاندا سی کہ بندہ جھوٹھ پیا ماردا اے۔ فوٹو والا منڈا ہیلمن دا پتر نہیں
پر فیر لوہنوں بندے دی گل چیتے آئی جدوں اوس شہر وچ بھل جان دی گل
کردیاں کجے درد بھرے ڈھنگ نال اپنے متھے تے ہتھ رکھ کے ہڈ پڑی دلی
سی۔ سڈنی نوں بندے تے ترس آون لگ پیا۔

”اچھاتے میں لہوں اپنی ماں وانگوں پیار کراں؟“ سڈنی نے پچھیا۔

”نہیں۔“ بندہ گھابر گیا۔ ”جیویں..... جیویں ایسہ تیری گرل فرینڈ اے۔“

ایہدے نال کیہ فرق پیندا اے۔“

سڈنی نے زنانی ول ویکھیا۔ اوہ اوہنوں پیار بھریاں نظراں نال ویکھ رہی

سی۔ سڈنی نوں اوہدے تے رحم آون لگا۔

”ٹھیک اے۔“ سڈنی نے اکھیا، ”جے ہیلمن آپ مینوں آکھے تے میں

لیہوں پیار کر لاں گا۔“

زنانی ماڑا جیہا ہسی۔ ”سڈنی مینوں پیار کر۔“ اوہنے ہولی ساری اکھیا۔

بندہ جھٹ و ہسکی دانواں گلاس بنان لگ پیا۔ سڈنی ہولی ہولی زنانی دے

کول گیا۔ اوہنے اپنے پچھے گلاس وچ برف ڈگن دی واج سنی۔ سڈنی زنانی

دے کول جا کے کھلو گیا۔ اوہ قد وچ اوہدے نالوں لمی سی۔

”ڈرنا کیوں ایس؟“ اوہنے سڈنی تے جھکدیاں اکھیا۔ ”میں تے تیری محبوبہ

آں۔“ سڈنی نے بندے ول ویکھیا۔ مَن اوہ و ہسکی دا گلاس پھڑی لوہناں دے

نیڑے آن کھلوتا۔ بندے وی ہاں وچ بر ہلایا۔ ”لیہوں اپنی محبوبہ سمجھ تے

تینوں پتہ اے جیہدے نال محبت ہووے اوہدے نال کیویں پیار کری دا

اے۔“

سڈنی دا مونہہ سگ گیا سی۔ اوہنے کبڈے ہتھ زنانی دے موڈھیاں تے

رکھ کے اوہدے بل چٹے۔ زنانی نے اوہنوں چھٹی پاوندیاں اپنے ول جھکیا۔

زنانی دیاں چھاتیاں نال لگدیاں ای سڈنی ترف کے پچھانہ ہٹ گیا۔

”کیہ گل اے؟“ بندے نے پچھیا۔

”ایسہ ڈردا اے۔“ زنانی نے دکھ بھری واج وچ اکھیا۔

”ڈرے کیوں نہ۔“ بندے بڑی کرخت واج وِچ آکھیا، ”توں وی تے اکو
واری اوہدیاں پسلیاں توڑن لگی سیں۔ ہولی ہولی کر۔ مسکوا۔ مسکوان وی جاچ
بھل گئی آ۔“

زنانی اوپرے جیہے اودریویں وِچ ہسی۔
سڈنی نے اج تیکر کسے دارنگ اینج مٹھا پیندا نہیں سی دیکھیا۔ اوہ کُجھ چرتے
ہنا کسے بل جل دے کھلوتی رہی۔ فیر اوہنے سڈنی دا مونہ ہتھاں وِچ پھڑکے
اتانہ چھیا۔ تے جھک کے اوہدے بلاں تے بل رکھ دتے۔ سڈنی جم گیا۔ اوہ
کنا چر اوہدے بلاں نوں اپنی جیبھ نال کھولن دا آہر کردی رہی فیر اک دم جھڈ
کے ہتھانہ ہٹ گئی۔

”ایہہ تے کُجھ کردا ای نہیں۔ کُجھ وی نہیں۔“ اوہنے چیکدیاں آکھیا، ”میں
اکلی کیہہ کراں۔“ زنانی کُجھ چر کھلیاں اکھاں نال دیکھدی رہی۔

فیر اوہنے اگانہ ہو کے سر سڈنی دے موڈھے تے رکھ دتا۔ اوہدا پور لہجہ
کمب رہیا سی۔ اوہ روئی جاندی سی۔ سڈنی دایک اوہدے ہنجواں نال بھن لگ
پیا۔

بندہ نس کے سڈنی دے پیچھے آکھلوتا تے اوہنوں موڈھیاں توں پھڑکے
جھوڑیاں آکھن لگا، ”اوتے لہیوں پیار کر نکمیا۔ لہیوں پیار کر اوتے پاگلا۔“

اوہنے سڈنی نوں اپنی زور دی دھکا ماریا کہ اوہ زنانی نے صوفے تے ڈگ
پیا۔ زنانی ہن اچی اچی روندی پئی سی۔ اوہدے سوہنے نقش دُکھ دے دادھے
نال کھلا گئے سن۔ اچن چیت اوہ سڈنی نوں فرش تے دھکدیاں اٹھ کھلوتی۔

”کوئی فائدہ نہیں“ اوہ بندے نال اکھاں چار کردیاں چکی، ”ایہہ حالے بکا

اے۔ اوہناں نوں اکھ کوئی وڈا مُنڈا گھلن۔ آئی سمجھ۔ سنانوں وڈا مُنڈا لوڑی دا
اے۔“

سڈنی سر ہلانڈیاں تو ہے ول مُر پیا۔ اوہنے چور اکھاں نال زنانی ول ویکھیا۔
اوہ آپنیاں بانہواں وچ سر لکائی ہو کے لے رہی سی۔ ہر ہو کے تے اوہدا پورا
جُشہ ہل جاندا سی۔ اچن چیت بندے نے سڈنی دا ہتھ پھڑ لیا۔

”سُن!“ اوہنے کھم چلانڈیاں اکھیاں، ”کسے نوں دسن دی کوئی لوڑ نہیں۔ آئی
سمجھ؟ جو ہویا ایہوں بھل جا۔“
”ضرور دسیں، سڈنی۔“ زنانی جھٹ اٹھ کے چھدی ہوئی آکھن لگی۔
”ساریاں نوں دسیں، ساریاں نوں۔“

”خدا دا واسطہ ای چپ کر جا ہیملن!“ بندے نے اوہدے مُونہ تے ہتھ
رکھ دتا۔ ”تیری واج گھروں باہر جا رہی اے۔“

”نہیں زنانی لائے اپنا مُونہ جھڈانڈیاں اکھیاں،“ ضرور دسیں۔ میں آکھنی آں
سڈنی ساری دُنیا توں دسیں۔ بھلیں نہ۔“
”کئی بھونک نہ۔“ بندے نے اچی واج وچ اکھیاں۔
”سڈنی چتار کھیں۔“

بندے پورے زور نال اوہدے مُونہ لائے چند ماری۔ اوہ کسے بے جان شے
وانگوں فرش لائے ڈگ پئی تے اوہدیاں اکھاں تارے لگ گئیاں۔ بندہ کچھ چر
اوہدے ول اداسی نال ویکھدا رہیا فیر سڈنی ول مُریا۔
”سُن“ ہن بندے دی واج وچ بڑی پیڑ سی۔ ”کسے نال گل نہ کریں۔“

اوہنے پنجاہ ڈالر دا دُو جانوٹ وی سڈنی دے بوجھے وچ پا دتا، ”بھل جا۔ انج

جیویں کُجھ ہو یا ای نہیں۔“

سڈنی نے چُپ کیتیاں بر ہلا دتا۔

”کسے نوں کُجھ نہیں دسنا۔“ بندے نے دوہری وار آکھیا۔

سڈنی نے فیر ”ہاں“ وچ بر ہلایا۔ اوہ زنانی دے مٹھے مٹھے ہو کے سدا پیا

سی۔

بندے نے یوہا کھولیا، ”توں سارا کُجھ بھل جائیں گا نا؟“

”آہو سڈنی نے ہولی جیسی آکھیا تے بوہیوں باہر پیر رکھ دتا۔

اوہدے جھے یوہا ہولی جیسی بند ہو گیا۔

وید روگ نہ جانن میرا، درد بجن نے دل وچ لایا

نر جاؤ ویدو چک دوائیاں، تھماڈی سمجھے روگ نہ آیا

درد بجن نے دل وچ لایا

درداں جو دھنی کھاوے، دوا درد دی لے کے آیا

درد بجن نے دل وچ لایا

جیون داتا جیون وٹڈے، کول کول دے وچ درد سمایا

درد بجن نے دل وچ لایا

(نر یمن کلیان : شاہ لطیف راتھا : کرتار سمجھ عرش)

بچے ہوندیاں دا پیار

پکے دے کھگیاں تے باہمنناں وچکار کوئی سکوت ہا کہ نہیں مینوں کیڑ نہیں
 پرکھنے دا نبر سن پینٹھ دی جنگ مگروں ای پکے توں اچلتیا۔ خبرے نہ ای اچلدا
 پرکھنے نوں کسے خونی موڑ تے وڈھ پھڈیا آہی تے چر تائیں کوشیلا دی کوئی
 سونہ نہ لگن پاروں لھو رام باقی دے جیا جنت نوں لے کے ریاست آلے
 بیوں پاکستان دا بارڈر ٹپ گیا۔ اوس ویلے میں کوئی دہ باراں ورھیاں دا
 ہاہموں۔

پکے میں دُوئی جماعت توں پڑھنا شروع کیتا۔ جراحی دے ماسٹر واحد بخش
 دے پوریاں ہوں مگروں اے ہوراں مینوں پکے دے پرائمری سکول وچ پایا
 تے میں کدی وستی دی چھوہریٹ نال تے کدی موماچھی نال گھوڑے تے
 سوار ہو کے سکول ادا ہاہموں۔ پوری چھٹی پیشی دی نماز ویلے ہندی تاں
 اسیں پیز سوہارے شاہ یا کسے ہور کھجے دے گھر ونج کے لسی پانی کرنا مڑکھنے
 دی ہٹی۔ کدی ویلا ہووے تاں پیراں دی جہاز جیڈی کوٹھی وچ کھیڈنا وی
 نہیں تاں کھٹنے دی ہٹی توں آنے دُوآنی دی شے لے کے، گمیں بستے پاوستی نوں
 سیدھ کرنی۔ ساڈی وستی پکے توں کوئی چونہ گو مربعیاں دی وتھ تے اے۔
 راہ وی بھیاں وڈیاں کھیڈاں کھیڈدے، لڑائیاں کردے اسیں ڈگر ویلے تائیں
 گھر اپڑ ای جاندے ساں۔

کشنا مدھرے جیہے قد تے بھارے پنڈے دا ہا۔ اوہدی بولی ٹھولی، نک موندہ
 اکھاں، کھاوَن پیون تے مل ورتن دوئیاں بندیاں ہا ای ہاتے مہاندرا کھگیاں
 دے بڈھڑے بندیاں وانگ دا۔ وسیب آہندا ہا، کھگے تے باہمن کدی ہو کجھ
 ہوندے ہن۔ میری جاچے ایہہ گل تاں گوڑا ای ہوسی پر رنج کے شوم ہوون
 پاروں کھگیاں تے باہمنوں دا پرچھاواں جیہا پندا ہا ضرور..... پر گل تاں نری سٹنے
 دی پئی ہوندی آہی۔ سٹنے دسی ہئی واہوا چلدی آہی تے ہر ویلے کوئی نہ کوئی
 چنگ اوہدے کول کھلوئی ای دسدی آہی۔ ہئی دے ڈھیر کم اوس چوکی تے بہہ
 کے ای کرے، کیوں جو عام ورتوں دیاں چوکھیاں شیواں اوس کنستراں وچ تپا
 کے اپنے ٹیڑے ای رکھیاں ہوندیاں ہن۔ بالوں نوں لوڑ دیاں چیزاں، جیویں
 پھلیاں، کڑا کے، بچک، ٹانگری، مرندے پھیاں وی اوہ کول ٹھہا کے رکھدا ہا۔
 چو کیوں بس اوہ اوڈوں اٹھدا ہا، جدوں کوئی چونی پھٹی و تچن یا کوئی سیانا اپنے
 مال ڈنگر لئی کھل لون آجاندا۔ ایہہ دوویں شیواں اوہنوں وڈے کنڈے تے
 تولنیاں ہمدیاں ہن تے ایہاندے توڑے تے کنڈا اوس اپنی گدی توں
 ڈراڈے ہئی دی اک چنڈ وچ رکھے ہوئے ہن۔ ایہو جیہے کسے چنگ دے اوتن
 تے اوس کنڈے نوں ہئی دے اک بیویں جیہے شہیر دے مال لگے کنڈے وچ
 اڑا کے ساویاں کرنا تے شے تولن مگروں کنڈے نوں مڑا لہ کے بوریاں اتے چا
 دھرنا۔ ہئی دے کنستراں، بوریاں لوہے دی ہک وڈی ساری پٹی تے پھٹی
 تے کھل دے توڑیاں وچکار کنڈھ وچ ہک مکی جیہی باری کھلدی آہی۔ ایہہ
 ہئی وچوں گھر نوں جاوَن داراہ وی ہاتے کسے چنگ دی سیوا کرن پاروں یا آنج
 اندروں کوئی شے ہئی وچ منگوان دی اسیس وی۔ اپنے سوا کسے چنگ دی سیوا

ہوندی تان میں کدے ڈٹھی نہیں پر ہٹی دے نکے وڈے سودے، لوڑ پون
 تے میں اوس باریوں امدے جانلاے ضرور ڈٹھے۔
 مینوں ہٹی تے جا کے کوئی شے آپ مہارے خرید کرن وچ ہمیش جھاکا
 جیہا رہیا اے۔ کسے ہٹی تے آپ مہارے جا کے کوئی شے مل لون دی آسنگ
 میرے وچ اودوں آہی نہ ہن اے۔ میں پہلی وار شرفونائی نال جیہو ایتھوں وچ
 چھ ورھے وڈا ہا پر پڑھدا میرے نال ای سی، بھیاں گھن اوہدی ہٹی تے گیا
 ہاموں۔ عام کر کے اودوں باللاں نون پیسہ نکہ ای خرچن کان ملدا ہوسی پر
 میری مان مینوں روک روپیہ دے کے ٹور دی سی۔ فیر میں کپڑے وی واہوا
 صاف تے نویں پائے ہونے۔ میں شے لے کے پیسے چکان لئی روپیہ ونا
 تان شے شرفونکولوں پھیا پئی میں کھد لیترا آں۔ اوس آکھیا ”وڈے مہر دا“ تان
 شے میرا روپیہ مینوں روکرا ای موڑ دتا تے آکھوس پئی میں اوہدی ہٹی تے
 پہلی وار آیا وال، اہس کر کے اوس میرے کولوں بھیاں دے پیسے نہیں لینے
 مہر اوس باری دھک کے اندر آواز دے کے کسے نون سدیا تے میرے کان بٹھا
 پانی بنلے لیاون دا آکھوس۔
 کچھ چر تھوں کسے باری وچوں گڈوی تے کانہہ دا گلاس ہٹی ول لاریا۔ شرفو
 جھٹ کر کے باری وچوں نکھیاں دوویں شیواں جھپٹ لیاں۔ اوس ویلے میں
 پانی لیاون والی ویاں گوریاں گنیاں وچ لہریاں زتیاں ونگاں دی نمہی جیہی کھنک
 ہنٹی مہر بادی توں ولانے کے پرتدے ہریالے وجود دی ماڈی جیہی جھلک پر
 مینوں ہسی نہ ہو سکیا پئی پانی دے کے جان آلی کنی کو عمر دی ہوسی۔
 لوج وانگ اودوں وی مینوں کھ پتے ناہی پئی ہندو کون ہوندے نیں تے

اسیں مسلمان کیہ شے واں۔ پر پٹنے دے پانی لئی آکھن ویلے توں اندروں کوئی
 شے جیویں ہنگ جیہی پارہی سی میرے وجود نوں۔ میرے وچوں جیویں کوئی
 ہوڑ رہیا سی مینوں۔ ایس پاروں جدوں شرفونے شکر دے شربت دا گلاس
 بھر کے میرے ول ودھایا تاں میں ترسہ ہونڈیاں وی گلاس ول ہتھ ودھان
 دی ہمت نہیں کیتی۔ نرا نفی وچ ہر ہلا کے اوہنوں گلاس نوں اپنے کولوں دور
 رکھن دا اشارہ چا کیتا۔ مینوں تر بھکدیاں ویکھ کے شرفونکھ چر حیران کھلوتا
 مینوں تکدا رہیا مُد شربت نوں اوویں گڈوی وچ پا کے اندر کھلدی باری دی
 چوکاٹھ تے رکھ دیتوس۔ بٹنا اوس ویلے کسے چنگ نوں بھگتان وچ لگیا سی سو
 اسوں دونہاں چپ کر کے نکلن دی کیتی۔ پر اچے دکان دے بُوے توں باہر
 پیر ودھایا ای سی تاں کسے جیویں لف کے میری بانہ پھدھ لئی تے میں
 اٹھائیں اپنے قدماں تے جھوٹدا رہ گئی۔

مُد کے ویکھیا تاں اک اچی لمی پتلی پتنگ ورگی عڑی سی کوئی گوری چٹی۔
 کالیاں اکھاں تے چٹیاں دنداں والی۔ ہے تاں عڑی ای سی پر مینوں تاں ماں
 کولوں سنیاں کہانیاں دی کوئی پری ای لگی۔ ماں کدی کدی سن سنتالی توں
 پہلاں دے قصے وی سناندی آہی۔ اوس ایہہ وی دسنا، کیویں اوہناں دے ہتھ
 لایاں کراڑیاں دیاں گاگراں بھٹ جانڈیاں ہن۔ مُد لما جیہا ٹھڈھا ساہ کھج کے
 ایہہ وی آکھنا ”کیہ دساں میں تینوں کیہو جیہیاں سوہنیاں تے پتلی پتنگ وانگ،
 لچکنیاں ہونڈیاں ہن کراڑیاں۔ لال بادشاہ دی کہانی دی سبز پری توں وی ودھ
 سوہنیاں ہونڈیاں ہن بھجریاں۔ اوہناں دے جاون نال تاں جیویں روپ ای
 گھٹ گیا اے اساڈے وسیب دا“ ماں سچ آہندی آہی سگوس روپ دی ہک رانی

میری بانہ پھدھی کھلوتی آہی تے پئی پھدھی آہی ”وے چھوہرا! توں پانی
کیوں نہیں پیتا!“

میں آکھیا، ”میںوں ترسہ نہیں“ مُر آکھیا، ”بانہ جھڈ میری نہیں تے توں
بھٹ ویسیں!“

میری گل سُن کے اوہدے چٹے دند لٹک کے ساری ہٹی نوں چاننی دا پوچا
جیہا پھیر گئے۔ آکھیوس، ”اچھا! میں بھٹ ویساں تے توں مہیوں بھٹیا میری
چھوت نال۔ مَن گھریں جا کے نہاونا تاں تینوں وی پوسی!“

اودوں نہاون دھون توں تاں میری جان جاندی آہی پر اوہدی گل دے
جواب وچ کچھ نہ کچھ تاں میں آکھنا ای آہی۔ میں آکھیا، ”نہیں میں نہیں بھٹیا۔
مسلمان نہیں بھٹ سکدے۔ بھٹدے تاں زرے کراڑی ہین۔“

اوس ویلے سناوی ویہلا ہو کے ساری گل بات پیا سندا ہاتے ہک دو چنگاں
وی ساڈے وچکار ہون والے سوال جواب دی جس مانن لئی مُر کھلوتیاں ہن۔
میری جاچے گل توڑ چڑھ گئی سی پر اوس گڑی نوں تاں جیویں ایس تکرار وچ
جس پئی آوندی آہی۔ ”اچھا تاں توں مسلمان ایس؟ دس کھاں مسلماناں دے
کلے کتنے ہوندے نہیں؟“

میںوں کچھ پتہ ناہی پئی جیہڑا کلمہ میں ماں دے آکھن تے راتیں پڑھ کے
سوندا آں تے فجرے منجیوں بھونیں تے پیر دھرن توں پہلاں ثور کے اپنے
آپ تے پھوکدا ہاں۔ اوس توں اڈ کوئی کلمہ ہور وی ہو سکدا اے۔ تاں میں
اوویں آکڑ کے آکھیا، ”ہیکو کلمہ لا اِلا۔ ہور کوئی پنج ست کلے ہوندے نہیں
مسلماناں دے؟“

”بچ ست تاں نہیں پر چھ ضرور ہوندے نی! لج پچھیں جا کے اپنی ماں
 کولوں نالے دسیں توں ساڈے گھر دا پانی کس گل کر کے نہیں پیتا۔ اچھا ہن
 جا! کسے ویلے میں آپ آواں گی تیری ماں کول تیرے ایس واہے دا اُلاہالے
 کے“ اوس اکھیا تے میری بانہ جھڈ کے گڈوی تے گلاس سمیت واورولے
 وانگوں گئی کے باری وچوں اندر وڑے نوں بہ گئی۔

اوہدے جاون مگروں سٹھاتے چنگاں مُڑ اپنے کھلے لگ گئیاں۔ شرفو مینوں
 بانہ کولوں نپ کے جھکیا وی پر میں تاں جیویں اپنی تھاں تے پتھر وانگ
 گڈتج گیا ہاہموں۔ پیر چُون ای ناہن ہوندے میرے توں۔ کچھ چر میں بے
 دماغاں وانگ تردیاں اکھاں نال آل دوالے نوں ویکھدا رہیم مُڑ پرت کے سٹھنے
 ساہنے جا کھلو تم تے عجیب جیسی پھسی ہوئی آواز وچ اوہنوں اکھیا، ”چاچا! بہوں
 ترہہ لگی اے مینوں۔ اندروں کچھ پھون نوں تاں منگا دے!“

سٹھنے بس ہکو، بس ہکو وار اکھ بھر کے مینوں ویکھیا، مُڑ مینوں بانہ توں
 پھڑ کے نال لے مُڑیا تے مکان دے چو فیروں ولا کے ڈیڈھی آلے جیوں
 مینوں اندر اپنے گھر دے جیاں وچکار جا کھلا رلیں۔ اوس ویلے شرفو تھھے سی
 تے تھھے رہ گیا۔ ایہہ گوہ کرن دا مینوں ویکھل ای نہیں ملیا۔ اوس پکے دا ای
 وسنیک ہا مُڑ گیا ہوسی کدائیں اپنے گھرے!

کوشیلا نال ایہہ میرا پہلا ٹاکرا سی۔ مُڑ میں دونہ چونہ دیھاڑیاں مگروں
 اوہدے گھر ادا جاندا رہیم اوہ اودوں ویہہ باوی ورھیاں دی تاں پک ہوسی
 تے میری تے اوہدی عمر وچکار دہ باراں ورھیاں دی وِتھ آہی۔ پر میرا جی
 اوہدے بھین بھراواں نالوں بُہتا اوہدے نال ای لگدا ہا۔ ہان نوں ہان پیارا ہوندا

ہوسی پر مینوں تاں اوہدے گھر دے جیاں وچوں چھڑی اوہا پیاری لگدی ہا۔
 اوہ سارا دینہہ گھر دے نکے وڈے کمال وچ رُجھی رہندی تے دُوئے چوتھے
 دیہاڑے میرے آون تے میرے نال ہن کھیڈن دی ویہل وی لہہ لیدی۔
 ہن میں زرا اوس گھر دا شربت ای ناہموں پی لیندا، گلگلے تے پکوڑے وی کھا
 لیندا ہا، ہموں تے مینہہ کنی دے موسم وچ بجیاں چلڑیاں وی۔ مینوں کدی اوہدے
 گھر تے اپنی ماں دے ہتھ دیاں بجیاں چلڑیاں وچ فرق محسوس نہیں ہویا۔
 دوویں رنج کے سوادی ہوندیاں سن پر کوشیلا دے وجود دی مہک تے اوہدے
 ہاسے دی چھنکار تاں زری اوہدے ویڑھے ای وسدی آہی۔

چھیویں چڑھیم تاں پکے دے سکول دے پنجویں تائیں ہوں پاروں
 مینوں شہر دے ہائی سکول وچ داخلہ لوٹا پیا۔ کچھ دیہاڑے تاں موما چھی مینوں
 روز تانگا گھوڑا جو کے شہر اڑانداتے شہروں وستی لیاوندارہیا۔ مُڑاک کے ابے
 ہوراں شہر وچ مکان ای مُل لے لیا تے مینوں، ماں تے نکے بھین بھراواں
 نوں شہر وچ رہن دا حکم ہویا۔ ہن میں اٹھویں دسویں دیہاڑے وستی پھیرا
 پاندا ساں تے جے کسے واری ابے ہوراں شہر دا پھیرا لا لوٹا تاں ساڈے پنڈ
 دے پھیرے نوں پنڈراں ویسہ دیہاڑے وی لنگھ جاندا سن۔

ایہو جیہے وختے پے کے میں کوشیلا نوں کیوں مہلدم؟

لوہناں وناں وچ ای میں کٹنے دے خونی موڑ تے قتل ہوں دی خبر سُنی۔

اکھے اوہ سائیکل تے، دکان دے سوڈے لے کے شہروں پکے نوں پیا ادا
 ہا تاں کسے خونی موڑ توں مُردے نوں، اک ذے بُوٹے اوہلیوں بارہ بور ہندوق دا
 فیر ماریا۔ اوہنوں فیر لگیا پر اوہ سائیکلوں بھنچے ڈگیا نہیں تاں بُوٹے اوہلے لکے

ہوئے اوہدی جان دے وِریاں دُوا فیر کڈھ ماریا۔ پہلا فیر اوہنوں سجے بیوں لگا ہاتے دُوا کنڈتے پر اوہ سائیکل توں موڑ دا پورا پھیرا کر کے ای ڈگیا تے اوہدی جہد چھوی دے وار نال ای نکلی۔ اوس ویلے جدوں دشمن اوہنوں وڈھن وچ جئے ہن۔ اوس اوہناں وچوں کسے ہک دی لنگی دی کئی نوں پھدھ لیا تے اوہنوں انج زور دا پھدھ کے گھٹیا پئی مرن مگروں، اوہدی مٹھ وچ اوس لنگی دی لیر اُنجے دی اُنجے ای آہی۔

ایہہ سَن پینٹھ دی گل اے۔ خونِ موڑ دا نال اودوں دا ای خونِ موڑ پیا اے۔ سٹنے دے قتل مگروں کھجیاں نے اوہدے قاتلاں تے کوشیلا نوں لمھن لئی بڑا ترلا کیتا۔ رفیقہ آرائیں تے احمد بخش ملانا تے تاں خود میرے لبے بہشتی نوں وی شک آہی۔ اوہناں دوواں دا تھانہ کچھری دی ہويا پر اودوں ای پاکستان تے ہندوستان وچکار جنگ چھڑ پئی تے سٹنے دے قتل دی تفتیش جیویں کوڑ مکوڑ ہو کے رہ گئی۔ اوڑک بارڈر ٹپ کے آیا، اوہدا بھرا لھو رام رہند کھوہند نوں لے کے جیویں کیویں چولستان ولوں بارڈر کراس کر گیا تے اوہناں دے اچلن مگروں کسے سٹنے دے قاتلاں نوں لہے کے کرنا ای کیہ سی؟

سٹنے دے قتل دے کوئی باراں گورھیاں مگروں میرا تے رفیق آرائیں دا جوڑ بجا۔ اوہ میرے کولوں پندراں کورھے وڈا ہا پر اساڈے دونہاں نوں جوڑن والی گل اجیسی آہی جیہدے نال عمراں دی وتھ آپو آپ ای مگ مگا جاندی اے۔ میں شعر اکھدا ہا، ہموں تے رفیق کن رسیا تے سجیاں ہیلیاں وچ رل بہہ کے گاؤں دا شوقین ہا۔ میں مستان علی نوں پیا لھدا ہا، ہموں تے اوہ مستان علی دی کسی دا حافظ آہا۔ سنیا آہی پئی اوہ مستان علی نوں ملیا وی لہے تے اوہدے

تھاں نکانے دا جانو اے۔ ایہہ سانجھ مینوں ٹور کے اوہدے کول لے گئی تے
مڑ ایسے ساہج ساڈے ہک دوئے دا سنگی بنا دتا۔

اوہدے راہیں میں مستان علی نوں ملیم۔ اوہدے نال میں اپنے ویلے
سگوں جاندے ویلے دے ڈھولیاں، جھومریاں تے ہور گنیاں نوں ڈٹھا۔
اوہدے نال رل کے میں اپنے وسیب دے اوہناں بندیاں نوں ملیا۔ جیہڑے
لوکائی بھانے وجود ای نہیں رکھدے تے سکھناں توں اُنج ہو کے زری اپنی
ہوند دی چس ماندے نیں تے اوہدے لڑگ کے ای میں اپنی ہوند دی سیان
کیتی۔

رفیق تے میرے وچ بہوں گوڑھ ہو گئی تاں ہک دیہاڑے میں اوہدے
کولوں پھچھیا، ”رفیق! کوشیلا کتھے تے نالے دس سٹنے کراڑ نوں توں ای ماریا ہانا!“
رفیق اوس ویلے ماچس دی تیلی بال کے سگریٹ پیا بھکھاندا ہا۔ میری گل
سنی تاں اوس اکھاں چا کے میرے ول ویکھیا۔ مینوں جاپیا جیویں تیلی
اوہدے ہتھ وچ نہیں اوہدیاں اکھاں وچ پئی بلدی اے۔ پر اوہدا رنگ بدل لیا نہ
آواز، ”نہیں، میں مارنا ضرور ہا سٹنے نوں پر مارنا ہم سکیا، کوئی ہور ای ایہہ موڑ
کھٹ گیا آہی یتھوں پہلاں۔“

”کون ہو سکدا اے اوہ تیری جاچے؟“ میں پھچھے ہنارہ ناہم سکیا۔
”اللہ ای جانے کون بشر ہے؟“ جیویں اوس ہن اپنے آپ نوں سمھال لیا
آہی۔ سو میں گل اگانہ ودھائی نہ ای اوس ایس قصے نوں اگے ٹوریا۔ اک چپ
جیسی ورت گئی سی ساڈے وچکار جیہنوں بھن لئی میں اوہنوں آپنیاں کافیاں
سنایاں تے اوس مستان علی دی کسی وچوں، تھل مارو وچ پنوں دے مگر

زُلدی کسی دے لیالی دے وِراپے بھرے سوال جواب تاں کدائیں جا کے
اسیں دوئیں ہک دوئے نال ولدا لین دین جوگے ہوئے۔

ورھے لگھدے رہے۔ میری تے رفیق دی گوڑھ وی ودھدی گئی تے
سانجھ وی۔ میں اوہنوں آپنی ورتی دی دس پاندا رہیا تے اوہ مینوں۔ دَسدا تاں
اوہ وی ہا پر دَسن والیاں گلاں اکا میرے کول ای ہونڈیاں ہن۔ کیوں جو بھری
جوانی دے ایل پاروں گھنے موڑ میں ای کھنڈا ہاہموں تے اپنے سر پتیاں دَس
کے اپنیاں اوکڑاں وچوں نکلن دی صلاح میں اکا اوہدے کولوں ای منگ۔ سدا
ہاہموں۔ دو اک واری میں اوہنوں اوہناں گڑیاں نوں وی ملایا، چہڑیاں علی علی
کر کے میرے مگر پے گئیاں ہن تے میری سنتان دیاں وارث بنتیاں
چا ہونڈیاں سن۔

اک ملو کڑی جیسی گڑی تاں جیویں رفیق نوں کنڈ بھرنے چا ماریا۔

اوہنوں ملیا تاں مینوں آکھیوس، ”بھائی! ایہہ گڑی سچ سبھا اے تیرے لیت
دی! لہوں رب نے اندروں باہروں سوہنا بنایا ای۔ ہن بندہ بن تے مشکریاں
مچھڈ کے لائے کسے نوں اپنے لڑ نال۔ ایہا عمر ہونڈی اے بندے دی گھر
داری دے کھلے لگن دی۔ آکھیں تاں میں کسے دیہاڑے ایس گڑی بارے گل
کراں جا کے تیرے اے نال؟“

میں آکھیا ”رفیق! اتاوانہ تھی۔ ایہو جیہاں گڑیاں دی میری حیاتی وچ کوئی
تھاں نہیں۔ ہاں! جدوں کوشیلا وِزگی کوئی گڑی مینوں آملی تاں میں تینوں آپ
لہ کے اے ہوراں کول گھلساں!“

میں تاں ایویں واہویں وگائی آہی پر رفیق دارنگ تاں ہکے پل وچ توری

دے پھل ورگا ہو گیا۔ اوس دھکھدیاں اکھاں نال مینوں ویکھیا تے چھمیس
”کوشیلا کیویں چیتے آگئی اے تینوں۔ توں بنا کو جاننا ایں کوشیلا نوں؟“

”میں؟ میرے توں ودھ کون جاندا ہوسی کوشیلا نوں! نکلے ہونڈیاں دا پیار
اے ساڈا“ مینوں جیویں دھکھدی دی دس پے گئی آہی۔ سو میں لہندے دی
پرواہ کیتی نہ چڑھدے دی۔ جو مونہہ وچ آیا مار وگایا۔

مینوں پک آہی گل ہور اگانہ ٹرسی پر رفیق نے میری گل دا اکا وڈا ای
نہیں دتا۔ میں کچھ چر چپ نیتی بیٹھا لوہدیاں تردیاں اکھاں وچ ویکھن دی
کوشش کردا رہیا مڑ چپ کر کے اٹھیا تے اپنی دستی آن ٹھہرا۔

اگلے دیہاڑے نماشاں گو ویلے رفیق موٹر سائیکل تے سوار ہو کے ساڈے
مکان تے آیا۔ مینوں گل دی واپری تے نموشی جیسی وی آہی تے اندرو اندری
کوئی بے معلومی جیسی کاوڑ وی۔ مڑ وی جد اوس مینوں نال رل کے مسیت
آلے چلن دا اکھیا تاں میں اوہنوں انکار نہیں کر سکیم تے گھر والیاں نوں
لوہدے نال کم پاروں باہر جاون دا دس کے لوہدے نال ہو ٹریا۔ لہندیاں
سردیاں دی شام آہی تے ہوا وچ ہولوں ہولوں ودھدے پالے دی نمہی نمہی
جیسی سیت چہڑی موٹر سائیکل تے رفیق دے مگر بیٹھیاں وی مینوں اپنی ہوند
دی دس چنگی طرحاں پئی پاندی سی۔ موٹر سائیکل چلانڈیاں رفیق ایدھر اودھر
دیاں بھیاں بھیاں گلاں کردا رہیا پر میں لوہدیاں گلاں تے اکا دھیان ای نہیں
دتا۔ بس ”ہوں، ہاں“ کر کے کم چلاندا رہیم۔ وڈی نہر دی بنی تے چڑھ کے
رفیق وی چپ وٹ لئی تاں ساڈے آل دوالے زکھاں دی گوڑھی چپ،
ہنیرے وچ تردی موٹر سائیکل دی ہیڈ لائٹ وچوں بھکھدی بنی تے کبے

پاسے چلدے پانی دی نمھی شوکر توں اڈکھ ناہیں۔ مسیت آلے اپڑن تائیں اکا
 انج دا ای حساب رہیا مُز و سبب وچ وڑیاں لبھدے اندر گھراں دیاں دالاناں
 وچوں کھلردیاں نتائیاں آوازاں، دُھوں تے گلیاں وچ کھلدیاں باریاں دیاں
 جھیتاں تھانیں باہر ڈلھدی لوء دا ہور وادھا ہو گیا پر اوہنوں موٹر سائیکل دی
 بتی دا چاننا تے انجن دا شور انج چٹی جاندا سی، جیویں رچھ کیزیاں دی پال نوں
 چٹ لیندا اے۔ ایس پاروں جدوں ہک گلی دے موڑ تے رفیق نے بریک لا
 کے موٹر سائیکل دا انجن بند کیتا تاں انج لگیا جیویں ساڈے چو پھیر ازلاں دی
 چپ ورت گئی ہووے تے آسے پاسے ڈلھدا ہنیرا دنیا دے برجے جاون توں
 کدھرے ڈھیر ای چر پہلوں دا ہووے۔

اسیں دونویں لہہ کھلوتے تاں رفیق نے موٹر سائیکل نوں سائیڈ بشینڈ تے
 کھلہار کے مینوں دو منٹ لوہدے کول کھلہیاں رہن دا اکھیا تے آپ ہنیرے دے
 وجود دا حصہ بن کے ترکھے ترکھے قداماں نال گلی دے اندر وڑدا گیا۔

مسیت آلا میرے کان کوئی اوپری جگہ ناہی۔ او تھوں دیاں کاٹھیاں نال
 ساڈی گوڑھی سنگت اے تے میرے ابے تے چاچے پہلوان بہشتی دا بلپا
 ساری بار وچ مشہور آہی۔ موٹر سائیکل کول انج کلیاں کھلوتے مینوں وچو وچ
 نموشی پئی ہوندی سی۔ سوچاں جے رٹی ایتھوں کوئی سنگی لنگھ پیا تاں اوہنوں
 کیہ دسساں۔ کیوں آیا واں میں مسیت آلے تے انج سُنجی تھان تے کھلوتا کس
 نوں پیا اڈیکدا ہاں پر رب نے مہربانی کیتی تے کوئی بندہ اوس ویلے او تھوں لگھیا
 ٹپیا ای نہیں۔ رفیق دو منٹاں دا اکھ کے گیا ہا پر دہ پندراں منٹاں مگروں ولیا تے
 ایہناں دہ پندراں منٹاں وچ میں کوئی دہ پندراں واری تاں ضرور مر کے جیویا

ہوساں۔

رفیق آیا تاں اوس موٹر سائیکل نوں اُتھائیں کھلیاں رہن دتاتے میری
بانہ پھڑ کے نال لے ٹریا۔ میرے من وچ لکھ سوال ہن پر میں چپ کیتی
اوبدے نال ٹریا رہیم۔

پنجاہ کو قدماں دی وتھ مگروں اسیں ہک گھر دی ڈیڈھی وچ کھلوتے
ہاسے تے کوئی رن بتی چا کے ڈیڈھی دی کندھ اوہلے کھلوتی جیویں ساڈے
درساں پین دی اڈیک وچ آہی۔

اوسے بتی دی نمہی لوء پچھے ٹردیاں اسیں ہک تن چھتیرے کوٹھے وچ
جا پھنتے۔

رفیق مینوں نال لے کے سدھا ہک منجی تے جا بیٹھا۔ اوتھے ہک بڈھڑا
جیہا بندہ ہاتے دو تن نویں جوانی چڑھدیاں چھوہریں۔ دو گموں ننگے اٹھاں
اٹھاں دہاں دہاں ورھیاں دے بال، جیہڑے مونہ متھے، رنگ ڈھنگ تے
مہاندے توں مصلی جاپدے ہن تے ساڈے اگدوں ٹر کے اندر آئی اوہارن،
جیہڑی اجے وی بتی چائی کھلوتی، متھے تے وٹ پائی، سب ورگیاں بے
تھمکنیاں تردیاں اکھاں نال اک ساہی ہو کے سانواں دوواں نوں پئی گھوردی
آہی۔

”پچھاتا ای کون بندہ اے میرے نال؟“ رفیق آکھیا تاں اوس بتی اُلا کے
میرے مونہ اگے کیتی۔ گھچہ چر نبھا کے وی بھدی رہی۔ مُڑا جیہی اواز وچ
جیہڑی میں اگدوں وی کدھرے سنی آہی، آکھیوس، ”جیا! پچھان لیا اے میں
ایہناں نوں۔ ایہہ اپنے اُدھم شاہ ہو ریں نیں!“

اوس ادھم شاہ داناں لیا تاں میں بتی دی لوء کچھے لٹے اوہدے مہاندرے
 نوں نچھا کے ڈٹھا۔ تس، بھکھ، گرمی تے ظلم دا ماریا وجود۔ اکھاں اُتے ڈگیاں
 پینیاں اُتے گدرے گھنجرے والاں دا جھاڑ۔ جھرڑیاں ونھے مونہ وچوں باہر
 ڈھدیاں کھا کھاں اندر دندوں خالی پیڑ۔ اوہ کمان وانگ جھکی ہوئی نہ وی ہوندی
 تاں میری جاچے اوہ سٹھاں ورھیاں توں تاں ودھ ای آہی۔ مینوں اوہدی آواز
 تاں جانو جیسی لگی آہی پر اوہدا مونہ میرے لئی چھڑا اوپراتے انجانو آہی۔
 رفیق پاروں میرا دھیان کوشیلا ول وی گیا آہی پر کوشیلا تے ایس کھچی ہوئی مائی
 وچ تاں اکا کوئی سانجھ ہو ای ناہی سکدی۔ نالے رفیق تے میری کہانی وچ
 ادھم شاہ کتھوں آوڑیا؟

ایہہ ساری کھیڈ اینویں دو چار پلاں دی آہی۔ اوہدے ”ادھم شاہ“ آکھن
 مگروں رفیق اٹھ کھلوتا تے اوہناں نوں اللہ بلی آکھ کے اسیں دوویں موٹر
 سائیکل کول آکھلوتے۔ اوہ سارے ڈیڈھی تائیں ساڈے مگرے ٹردے آئے
 پر گلی وچ پیر دھرن دی اوہناں ہمت نہیں کیتی جیویں کوئی ہانہ تے ہتھ دے
 کے ڈکی کھلوتا ہووے اوہناں نوں گلی وچ پیر دھرنوں۔ موٹر سائیکل لاگے
 آکے میں رفیق نوں بانہوں نپ لیا تے بڑے پک نال پچھیا ”رفیق! ایہہ کوشیلا
 ای آہی نا؟“

”جیا!“ رفیق نے آکھیا۔ مُرد وستی تائیں اسیں دوویں چپ کیتی موٹر سائیکل
 بھجائی لیائے۔ اوس ویلے ہوا وچ پالے دی پھڑ ہور وی ترکھی ہو گئی آہی پر
 مینوں اوہدا دھیان ای نہیں آیتے میں اج تے ویہہ باوی ورھیاں پہلاں دی
 کوشیلا دے مہاندرے جوڑ کے کوئی تصویر بناون دے کھلے لگا رہیم پر میں اپنے

کم وچ مھل نہیں ہو سکيا تاں ہار کے موٹر سائیکل دی بقی ساہنے آکے
بھکھدی گھتر نوں گھن دے کم وچ رُجھ گئیم۔

”جئے نوں میں تے احمد بخش قتل کیتا آہی۔ پر کوشیلا دے جا اسیں نہیں
ادھم شاہ آہی تے ایہہ قتل اوہدی تے کوشیلا دی رائے نال، اسیں ادھم شاہ
نال اپنے پلے دامان رکھن لئی کیتا آہی۔ جئے دے قتل ویلے ادھم شاہ، کوشیلا
نوں سندھ ٹور چھڈیا آہی۔ پہلاں آپ رکھیل بنائی رکھیوس مُڑ اپنے بر دے
نوکر جئے مصلی نال جا پرنا یوس۔ مسیت آلے آئے ایہناں نوں اینویں کوئی چار
چھ مہینے ای ہوئے سن۔ مینوں آپ وی کوشیلا دی دس گُجھ دیھاڑے پہلاں ای
پئی اے۔ توں کل کوشیلا نال جے ہونڈیاں دے پیار دی گل کیتی تاں میں
سوچیا پئی چنگا اے ہُن میں تیرا بھول وی بھن ای چھڈاں۔ ہُن تاں دیکھ لئی
اے توں آپنی کوشیلا۔ دس کھاں! ساری گل گھلن مگروں ہُن کیہ صلاح اے
تیری!“

میں رفیق دی گل سُننی ضرور پر میتھوں مُونہوں گُجھ الایا نہیں گیا۔ لگدا ہا
جیویں کوئی اندرو اندری تُنہی جاندا اے میری روح نوں۔ میرا آل دوالا
بھمیری وانگ پیا بھدا آہی تے آسے پاسے دیاں شیواں میری سیان وچ ناہن
پنیاں ادیاں۔ میں ہک دو واری جُجھا کے چو پھیر دیاں شیواں نوں دیکھن دی
کیتی پر دیکھ نہیں سکيا تاں ہار کے میں اکھاں ٹوٹ لیاں تے بھدے بر نوں
گوڈیاں وچ دے کے بھونیں تے بیٹھدا گئیم۔

لباگت کسے میری کنڈ تے ہتھ رکھیا۔ بر چا کے دیکھیا تاں رفیق آہی تے
شیشے دا پانی نال کناں تائیں بھریا گلاس چائی کھلوتا، مینوں دو گھٹ پانی پیون

دی سینت پیا ماردا ہا۔

میرا ہتھ بے دھیانی وچ گلاس ول ودھیا۔ مُرد مینوں لگیا جیویں گلاس رفیق
دے ہتھ وچ نہیں، کوشیلا دی تلی تے اے۔ بھٹیا ہويا، ہندو، جیہنوں گنگا اشنان
وی پوتر نہیں کر سکا۔ تاں میں زور دا ہتھ مار کے گلاس نوں بھوئیں تے دے
ماریاتے ورو لے وانگ اٹھی کے ڈگدا، ڈھیندا اوڑک اپنے گھر آن ^{ٹھلچم}۔

..... ایہہ دن وی لوڑ نہیں پئی اوہدے مگروں میں مُرد رفیق نوں اوہدے

مرنے تائیں نہیں ڈٹھا

..... نالے کوشیلا نوں وی۔

جے توں چاہیں وصل بجن دا، چور پیڑ اپنائیں
سکھ نہ سوئیں، رہیں جاگدا، ساری رات لنگھائیں
تھکیں نہیں گلہ کریں نہ، نہ توں چپھ ہلائیں
سولی چڑھ کے چسماں جھلیں، چپ کیتا جڑ جائیں
نال پٹھری دے کوہن بھاویں، مونہوں گٹھ نہ برکیں

(نر یمن کلیمان : شاہ لطیف راتھا : کرتار سچھ عرش)

قصہ ریت والیاں

(1)

ہیر رانجھا، کسی پنوں، سوہنی مہینوال۔ ایسہ کہانیاں تے ہن عاشق جوڑیاں ویاں پر ایہناں وچ ناں پہلوں جنی دا آوندا اے۔ سگوں کتاب دا ناں جوڑے دے ناں تے نہیں جنی دے ناں تے جدا اے۔ تے کتاب وی نار سدیندی اے۔ وارث شاہ دی ہیر۔ سوہنی فضل شاہ دی، کسی ہاشم شاہ دی۔ ہاں اکو عشق کہانی اے ایہناں ترونہ ورگی جگ جاتی جیہدے وچ پہلوں ناں جئے دا آوندا اے۔ مرزا صاحبان۔ تے اوہ کتاب وی نر اکھویندی اے مرزا پیلو دا۔ مرزا بر خوردار دا۔ ایسہ بھیت اے۔ کیہ کوئی فرق اے مرزا صاحبان وچ تے باقی ترونہ قصیاں وچ۔

اک فرق تے ہے۔

ہیر سوہنی تے کسی دیاں کہانیاں وچ مڈھلی گل ایسہ سا بخھی ہے جو جوڑے وچوں اک جی ماڑے میل دا اے۔ رانجھا بھاویں چودھریاں دا پتر اے پر ہیر نوں ملیا اے اصلوں نماں تے ہتھل تھی کے۔ چوچک دا چاک بن کے رہندا اے تے اگوں اوہدی پچھان چاک ای اے جوگی تھی و نجن تائیں۔ تے جوگی چاکوں وی تھلے ہويا و سب لیکھے۔ کسے لیکھے وچ ای نہیں اوہ سگوں۔ عزت بیگ پہلوں دولت و نجائی اے تے تے عزت تے اپنا پچھلا ناں نشان گوا

کے سوہنی دی نظر منظور تھیا اے۔ کسی بھاویں پچھوں دھی باتشاہ دی آہی
 پر جد پنوں نوں ملی اے تاں آتے دھوئی دی دھی اے۔ مرزاتے صاحبان
 دوویں جوڑ دیاں راٹھاں دی اولاد نیں تے اخیر تائیں راٹھ ای رہے نیں۔
 اوہناں دے میل وچ رکاوٹ اک جی دے پنے ہوون والی نہیں۔ رکاوٹ راٹھ
 گھراں دا اندروکا معاملہ اے۔ صاحبان دا پو دھی داساک چدھڑاں دے کرنا
 چاہوندا اے کھرا لال دے نہیں۔ ریت رواج دی وی گل ہوسی پر ہے ایہہ
 راٹھ میل دے اندر دا ای معاملہ، برادری شریکے دا۔

سو مرزاتے صاحبان راٹھ میل دے اندر ای رہ کے عشق پئے کریندے
 نیں۔ اوہناں دا عشق راٹھ ٹاہریاں دی اندرلی رسم ریت نال تے سیاست نال
 تے کھیہندا اے پر راٹھ ویہار دے مول نوں نہیں چھیڑدا۔ نہ مالکی نوں ایں
 عشق کنوں کائی خطرہ اے نہ ٹبرداری نوں۔ مرزے صاحبان دی باقی ترو نہ
 کہانیاں نالوں ایہو نکھیر اے مڈھلی۔ کیہ ایس نکھیر دا ای کوئی ہتھ ہے کہانیاں
 دے زرار اکھواون وچ۔ ویکھو۔

مرزاتے صاحبان آپو آپی راٹھ ہستی سنے نکلے ہن عشق کماون۔ عشق
 راٹھ میل دے اندرے اندر ہے سو ایہدی واگ وی راٹھ میل دی ریت
 پر تیت دے ہتھ ای اے۔ تے ایہہ ریت پر تیت ہوئی ز پر دھان۔ بھونیں
 دی مال دی مالکی ہوئی جنے ہتھ۔ جنی اوہدی مرضی پٹھ اے۔ جنے دی مرضی
 کیہ اے مالک میں دامہاڑ۔ مالک میں کیہ اے۔ زور تے درجے دی اُساری ہستی
 دا اپنے آپ نوں سچ من تے منواون۔ مرزے دی واگ ایسے میں دے ہتھ
 اے۔ صاحبان دے پو ساکوں نہ کر کے مرزے دی ایسے میں نوں ونگاریا

اے۔ لک زور آور ماکی وال دی دوجے زور آور ماکی وال نال مکر اے۔ زور زور
 دا بھیڑ اے، درجے درجے دا۔ سو مرزے دا مان اوہدا آسرا اوہدا عشق نہیں
 اوہدا زور تے درجہ اے۔ یاں آکھو اوہدا عشق اوہدے زور تے درجے دے
 دکھالے دا ای اک رنگ بن تریا اے۔ صاحبان نوں سار اے ایس گل دی۔
 اوہنوں پتہ اے جو اوہدی مرضی مرزے دی میں دے ہتھ اے۔ پر جے
 اوہدے اپنے ہتھ ہووے وی تاں کیہ۔ اوہ آپ وی تے نر ماکی ویہاروں باہر
 نہیں تھئی مرزے نال نیونہ لاکے۔ پُرانے ساک اوس ونجائے کوئی نہیں۔
 کیونجو جیہڑے نویں اوہ سہیڑو اے اوہ وی پرانیاں ہار ای نہیں۔ اوسے ورگ
 وچوں اوسے ریت پر تیت دے پالے۔ اوہدا نواں وسیبا اصلوں پُرانے ویہار
 دے اندر ای ہونا اے۔

ہیر کسی تے سوہنی پرانی جماندرو میں ونجائی کھلہیاں نہیں۔ اوہ مک مل وان
 ویہار دی ریت پر تیتوں باہر تھئی گئیاں نہیں۔ جیہناں نال اوہناں دا نینہہ ہے اوہ
 آپ دی مل وان ویہار کنوں لڑ پھڈا بیٹھے نہیں۔ اوہ اوس ویہار دے جائے نر
 رہے ای کوئی نہیں ہن۔ اوہناں دا آسرا ویہار دے زور ملکھ تے درجے اُتے
 نہیں۔ اوہناں دا عشق اُلٹا ہے نر پردھان ماکی دی رہریت دا۔ جے ایہہ
 جوڑے عاشقاں دے اکثر نہیں اصلوں، تے ایسے اُلٹا ہر ای نہیں۔ اوہناں دا
 عشق رنگ اے ایس اُلٹا دیاں جمیاں سُر تاں سہاواں دا۔ ایہہ رنگ رچ نہیں
 سکدا چالو ویہار وچ۔ ایس عشق دا پندھ ماکی تے نر پردھانی توں باہر وار اے۔
 پر باہر تے ہویا کوئی نہ۔ سو پرانے نال بھڑ کے نویں دی آس جھیندے نہیں
 ایہہ عاشق جوڑے۔ نویں آس دا نشان بن کے مردے تے جیوندے نہیں۔

کہانیاں دے ناں جنیاں دے ناں ہوں وی ایسے آس دا نشان اے۔ نوں
 عشق نے جنے جنی نوں ماکی تے نر پردھانی والی پاڑویں سوء وچوں کڈھ کے
 اکتر کیتا اتھے موہر مہار والا رولا تے رہیا ای کوئی نہیں۔ پر جنی دا موہرے
 ہوں کہانی دی مہار اوہدے ہتھ ہوں چالو رہریت دے اُلٹجی دی رمز ہے۔
 مرزا صاحبان دی کہانی وچ ایسہ اُلٹاء تھیا ای نہیں سو کہانی مرزے دے ناں
 اے کہانی دی مہار وی او سے ہتھ ای اے۔

پنھ ہو سکدی اے اتھے بھئی عشق دی مہار پئی ہووے مرزے دے
 ہتھ۔ جے دوویں راٹھ میل دے ای جی نیں توڑ تاںیں تاں دونہاں وچ تریڑ
 کیوں پئی دانا باد دے راہ وچ۔ کیوں مرزے دا ترکش جنڈ تے ٹنگ چھڈیا
 صاحبان کانیاں بھن کے۔ ظاہر ایسہ تریڑ جاپدی اے دونہاں وچ، پر وچوں
 ویکھیاں ایسہ تریڑ کوئی نہیں۔ مرزا صاحبان نوں آپنیاں راٹھ بھر اوں دی اوٹ
 ول گھن ٹریا اے تے صاحبان اندر آپنیاں راٹھ بھر اوں دا ہرکھ جاگ کھلوتا
 اے۔ دوویں اپنے راٹھ پچھو کڑ ناں بدھے پئے نیں۔ جے مرزے دی سورمائی
 ایسہ ہے جو اوہ صاحبان دیاں پھھدیاں ویراں نوں تیراں ناں ونھ دیوے تاں
 صاحبان دی سورمائی ایسہ ہے جو اوہ اپنی (تے مرزے دی وی) جان تے کھیڈ
 کے ویراں نوں چاوے۔ ایہو راٹھ رہریت اے۔ ویر صاحبان دی میں دے
 انگ نیں۔ اوس ہیر وانگ ماپیاں تے ویراں نوں اپنی میں وچوں نکھوڑیا کوئی
 نہیں۔ اوس ہیر وانگ راٹھ ویمار وچوں بکھڑ کے اک نوں تروڑویں میں نہیں
 اُساری۔ اوہدے عشق دا پنڈھ کھیوے توں دانا باد دا ہے۔ اک راٹھ گڑھوں
 دوجے راٹھ گڑھ تاںیں۔ کیہ دونہ راٹھ ٹاہریاں وچ زور تے اثر دے مقابلے

دی سیاست دے موہرے بن گئے نیں ایہہ عاشق۔ عیشق ایہناں دا ہویا جو
ایس سیاست دا ای جم پل۔

پر اک بھیت ہے صاحبان دی کیتی وچ۔ مرزا مرتج گیا اے۔ اوہدا وٹا
گھن چڑھے نیں کھل۔ وڈا میدان لگا اے۔ ڈھیر ڈھٹھے نیں دونہاں ولاں
دے وریام۔ اوڑک کھلاں ماریا اے میدان تے کھیوے شہر نوں بھا چا لائیو
نیں۔ ایہوں کھلو کے ویکھئے تے صاحبان دی کیتی کال دی کیتی جا پدی اے۔
کیہ اوہ کال دا ای سروپ آہی۔ کال جیہڑی ڈھولیاں واراں وچ جنگاں چندی
اے۔ جیہوں مجھ دے تھیہہ تے رت دے کھال ویکھ کے ٹھنڈ پوندی اے۔
کال جنی دی ویر دی رمز اے۔ ایہہ ویر جنی دی قدیمی اے۔ اوہ
بر جنہار تے سانھن ہار اے۔ اوہدے برجے سانھے کھسم بن کے اوہدے بر
تے سوار تھی گئے۔ اوہدا بر جن سانھن دا کم نوکری بن گیا۔ اوہدا سریر تے
سکت سانجھ ورتارا بناون چلاون دی تھاں اسانجھی مک لٹ کھوہ تے لتاڑا جاڑ دا
ورتارا چلاون وچ جو پے گئے۔ ہارتے اوہ گئی پر اپنی نویں ہاری ہستی دے پتال
وچ ادھ چیت ویر ادھ جانی کاوڑاوس پئی پالی۔ نر مالک نوں ایہہ ویر تے کاوڑ
رڑکدی تے چروکئی پئی اے پر اصلوں ایہدی سار ناہس۔ اوہ ایہدے کولوں کھجدا
اے تروہندا اے۔ کدیں نار دے ایس روپ نوں چڑیل ڈائن کر ویکھدا ویکھیدا اے کدیں
ایہوں دیوی بنا پوچھندا اے۔ جنی دا ایہہ نت ویریا کاوڑیجا روپ نہرت دے اپنے پتالیں
وی لتھی کھلہا اے۔ جنی نوں ایہہ کال روپ سکھیں ساندیں جنے دی مالک مرضی پٹھ
سواہرا نہیں وگن دیندا۔ نر مالکی نوں چاوندی نبھاوندی وی، ہتھیں ساروی تھمدی وی، اوہ
چیت اچیت ایہوں ڈھا کے ای سکھی اے، ایہوں کسے بلدی دے بوتھے وچ دے کے ای۔

محمد مسعود خالد خان صاحب مدظلہ العالی نے لکھا ہے۔
- سید محمد رفیع الدین صاحب مدظلہ العالی نے لکھا ہے۔

گل ایسے گھر وچ ڈھکدی اے

(1)

نقطہ چھوڑاں جہاں آپیوں والا ہوا ایسے
بھڑیاں بھڑیاں دوزخ گوریاں جہاں آپیوں والا ہوا
کفر دیاں ابلاں آپیوں والا ہوا ایسے
صاف دے دیاں خولیاں آپیوں والا ہوا ایسے
گل ایسے گھر وچ ڈھکدی اے
اک نقطے وچ گل مکی ایسے ایسے
نقطہ کوئی رمز نہیں ہوندا جیہدے تے بندہ آپدی مرضی دا اچھا چاڑھ کے
آپدی مرضی دا مطلب کڈھ لوے۔ نقطے لے کھارے نوں سکین ہوندا اے۔
سوہتھ دے دے برے تے گنڈھ بھن ہوندا اے۔ بچے وچ سمندر نوں بند
کرن ہوندا اے۔ نقطے دا مڈھ تے پاند اکو ای ہوندا اے۔ لیک دے دو ہو چھے
تے برے ہوندے میں جدوں کہ نقطے بس نقطہ ہوندا اے۔ پاپس کر کے نقطے
دے دو مطلب ہو ای نہیں سکدے۔ شک والی گل ہوندی ای نہیں۔ ایہہ
وکھری گل اے پئی نقطہ جانن لئی لہدے سچ نوں سمجھن دی خاطر کچھ چنڈا کرنا
پوے۔ لھے شاہ ہوراں وی نقطے نوں پھرن دی خاطر کچھ شرطاں بھیاں نیں،

چہدا مطلب ایہہ کہ نقطے دی گل ہن سدھی سمجھ وچ آجاون والی نہیں وہ گئی
 ہوئی سی تے ایہہ شرطان پوریاں کرن مگروں ای نقطے وی گل دے وچ نوں پایا
 جاسکدا اے۔
 بندہ سماجی جی اے تے نرات والا جی اے۔ ایہہ نرات ایہدے تان ایس
 دنیاتے سماج وچ واپریاں وارنہ۔ کجھ واپریاں راہے پا دیندیاں، میں اتے کجھ
 واپریاں بھلیکھا پائے کے گراہے۔ جیویں سورج سانوں چڑھداتے لہندا نظر آوندا
 اے ہر بندے دے روز دا اکھیں ویکھن اے کہ اوہ چڑھدے ولوں سورج نوں
 چڑھدیاں ویکھدا اے تے پھیر شام نوں لہندیاں ویکھدا اے۔ اصل وچ ایہہ
 واپری دا بھلیکھا اے تے حقیقت کیہ اے؟ اوہ ایہہ کہ دھرتی اپنے محور دے
 دوالے بھوالی لیندی اے تے اک دن وچ اک اچک پورا کر دی اے۔ دھرتی دا
 بھوالی کیندے ہوئے جنہرا حصہ سورج دے سامنے آجاندا اے اوہ پاسے توں
 سورج سانوں چڑھدا نظر آوندا اے۔ ایجی ای ایس اپنی زندگی پاروں جیوں
 ہندھاون دے ڈھنگ پاروں، ویسب نوں سمجھن پاروں، عمال پاروں بندے تے
 فطرت۔ بندے تے سماج تے بندے تے رب دے تعلق پاروں کئی بھلیکھیاں
 وچ اپنے ہوئے آن تے ایہناں بھلیکھیاں نوں حقیقت سمجھ کے صدیاں دا کیتا
 ہویا بندہ کھوٹا کیتی بیٹھے آں۔
 لکھے شاہ ایہناں بھلیکھیاں نوں دے دے خواب اکھدے میں تے نقطے نوں
 سمجھن توں پہلے ایہناں بھلیکھیاں وی دھند صاف کرن دی شرط نہیں تے
 کر صاف دے دیاں خواباں نوں
 دے دے ایہہ خواب کئی کارے دا سینا وی ہو سکدا اے، جس نے آونا

ای نیندر وچ ہوندا اے تے جیویں اتھے رمز کر کے ورتیا گیا اے۔ ایہہ
 ویب دی اک خاص ہنتر کر کے اوسدے ڈھنگ وچ پئے مغالطے نہیں۔ سفنا
 وی حقیقت دے الٹ ورتیا جاندا اے تے سوچن دے ڈھنگ وچ پئے مغالطے
 وی حقیقت دے الٹ یوٹوپائی (UTOPIAN) کر کے ورتے جاندا اے۔
 ایہہ خواب اوہ قیاس نہیں یاں قیاس دی واہی وچ پھگرے علم جیہڑے تھاں مل
 کے بہہ جاندا اے نہیں تے سُر تے نوں پھگرن ودھن تے حقیقت تیکر اپڑن دا
 موقع ای نہیں دیندا۔ من وچ انھیرا کھلار کے من سوڑا کر دیندا اے۔
 قیاساں دی پینہ تے اُسرے علم قہیے پا کے اکھاں والیاں سجاکھیاں نوں سگوں انھا
 کور کر دیندا اے نہیں تے اصل حقیقت خبر نہ کائی دی جیوندی جاگدی مورت
 بنا دیندا اے۔ اپنے آپ نال ایس توں وڈا فریب کیہ ہو سکدا اے بئی
 گراہے پیا بندہ اپنے آپ نوں راہ تے سمجھدا رہوے تے منزل تے نہ پہنچ کے
 وی من نوں منزل تے اپڑن دی پھوکی تسلی وچ رکھے۔ ہن دُنیا دے سارے
 دھرم تے مذہبی ادارے صدیاں توں ایہہ پرچار کردے ٹرے آ رہے ہن کہ
 بندہ مسافر اے۔ دُنیا ساراں اے۔ اتھے سبھ کُجھ فانی اے۔ موت ہر ویلے
 بندے دے برتے کھلوتی اے۔ اتھے ایس جہان وچ من نہیں لاونا چاہیدا تے
 اگلے جہان دی چتا کرنی چاہیدی اے۔ ایس نقطے نوں سمجھن کر کے تے ایس
 نقطے دی گل دے سچ دی چھنڈ پھٹک کرن نال ای ایس دُنیا وچ ہنڈھائے جا
 رہے جیون دے راہ یاں گمراہ دی سیان ہو جاندا اے۔ ہنیرے تے چانن دا
 پھیرا ہو جاندا اے۔

کیونجو نقطے وچ مگدی گل ایسے ای گھر وچ ڈھکدی اے ایس کر کے نقطے

دی گل دا ایس جہان تے پھلیاں بیٹیاں واپریاں نال بڑا سبندھ اے تے پچھو کڑ
 پھرو لیاں ای پتہ لگے گا بٹی نقطہ وساریا کیوں؟ تے ایس راہ تے اگانہ ٹریاں
 آوندیاں پتہ لگے گا پئی نقطہ پھڑنا کیوں اے۔ تے پھیر آو ایتھوں شروع
 کریئے بٹی ایہہ دھرتی انسانیت دا سانجھا گھر سی۔ جدوں انسان نے ایس
 دھرتی تے اکھ کھولی تے اپنے آپ نوں قدرت دے رحم کرم تے پایا۔ قدرت
 دیاں مٹھیاں لپہاں تے ٹرنا ایس دی مجبوری سی۔ انسان دھرتی تے وسدے
 انسانیت دے ٹبر دا اک جی سی۔ اتھاس (وار، توارخ) دی ایس پوڑی تے سکھ
 ساویں سن۔ جمنا جیونا ہسن کھیڈن سی۔ لکھے شاہ ہوریں اکھدے نیں:

چار سہیلیاں کھیڈن لگیاں، پنجویں (سُرت) وچ سردار

ہس کھیڈ سبھ مائی ہوئیاں، پئیاں پیر پیر

ایہہ انسان دی ہنڈھائی جاندی پئی زندگی دا نقشہ اے، جیہڑی اوس ویلے
 ہنڈھائی جاندی پئی سی۔ ایتھے دھرتی دے وڑھے وسدے انسانیت دے کنبے
 وچ نہ نسل دی ونڈ سی نہ دھرم دی، نہ رنگ دی ونڈ سی نہ جنس دی۔ نہ
 دھرتی تے پائیاں لیکاں دی قید سی نہ قوم تے قومیت دا دھگانہ۔ ہندہ سماجی جی
 ہون کر کے سُرت والا جی اے۔ ایہدی سُرت سماجی ہوند دا سٹہ اے۔ مائی تے
 جد سُرت دی سرداری ہو گئی تے مائی جی اٹھی۔ سماج نوں جیون مل گیا۔ جد
 سُرت سنبھلی تے مائی نے قدم کرنے شروع کر دتے جیہوں ارتقاء (سارا)
 اکھدے نیں۔ ایہہ ارتقاء انسان دے بیالوجیکل جیون وچ وی ہوندا رہیا تے
 سماجی جیون وچ وی۔ قدرت دی ہاندھ توں چھٹکارا۔ نیچر توں آزادی لئی بے
 اجمعی ہندے دی سُرت دے گربھ وچ پہلے دن توں سی۔ جیویں جیویں انسان

قدرت نوں آپنے وس کرن دے عمل وچ جلیا رہیا اوویں اوویں اوسدی سُر ت
 واوھے پنیدی رہی۔ واوھے پئی سُر ت نے ہٹ کے قدرت نوں آپنے وس
 کرن دی تاکھ نوں ہور ودھا دتا۔ قدرت نوں وس کرن دے روچھے رُجھن
 نال انسان دی طاقت ودھدی رہی۔ ہونا تے ایسہ چاہیدا سی کہ انسان اپنی
 ووہیری طاقت نال کیتی کھٹی راہیں انسانیت دے پورے کنبے نوں سکھالا کردا۔
 پر پٹھیاں پاتیاں۔ کجھ طاقت والیاں اپنی طاقت ورت کے دھرتی دے ویڑھے
 دی ونڈ کر لئی۔ ویڑھے وچ کئی کندھاں اُسا رہیاں۔ اک ویڑھے وچ کئی
 ویڑھے بن گئے۔ وکھو وکھ ویڑھیاں دے طاقت والیاں ماڑیاں نوں اپنا غلام بنا
 لیا۔ تیری تے میری دی ونڈ ہو گئی۔ ایس ونڈ نے پیدا کیتی خود غرضی تے
 لالچ۔ حرص تے ہوس، دھرتی دے ویڑھے تے ونڈیاں پا کے جیہڑیاں لریکاں
 ولہیاں سن اوہناں دی راکھی لئی فوجاں بنا دیتیاں۔ مَن قدرت دی بنائی دُنیا وچ
 انسان دا اُسا ریا سماج جیہڑا طاقت نال ویڑھے دے ماڑیاں نوں غلام بنائی بیٹھا
 سی۔ مَن ایہناں بناوٹی ویڑھیاں دے ٹہر وی آگون ہور ونڈے ہوئے نظر
 آوندے نیں۔ لھے شاہ دا دور فیوڈل دور سی۔ ایہہ دور دھرتی دے مالک تے
 خزارے وچ ونڈیا ہو یا سخی خالال اودوں وی دھرتی دے کجھے مالک کول برب
 دے پٹوار خانے توں جاری فرد ملکیت کوئی نہیں سی تے نہ اج کے کول دھرتی
 دے بیعتا تے رب دے دستخط ہن۔ لھے شاہ نے ایس دور توں حق بیگانہ مکر
 کھاوون والا دور اکھیا اے۔ اہوتے مُڑھکا وگا کے دھرتی تے آن اگاوون والیاں
 دی سال دی کھٹی سانھدا سی دھرتی دا مالک۔ محنت کرن والے بس اپنی ساہ
 دی ڈوری نہ ٹن بون کر کے دو وقت دی روٹی دے مالک ہوندے سن سگون

اک ڈنگ دی ہے تے دو بے ڈنگ دا وساہ کوئی نہیں والی گل سی۔ حاکم میل
 محنتیاں دی کھٹی سانجھ سکے اوہناں دی کیتی کمائی نال محل اُسار دے۔ دربار
 سجاوندے۔ درباریاں کولوں سجدے کر اوندے۔ طاقت نال مارے مل نون جائز
 کرن دی خاطر قانون بنائے قانوناں دی راہی لئی قاضی نوکر رکھے۔ ایہناں
 دوہاں دی بدد واسطے ہور اہلکار بھرتی کیتے جیویں بلداں دی جوڑی ہل اگے
 جوئی چاندی اے کامیاں نون کم تے جوون واسطے اہلکار بھرتی کیتے کیوں جو
 محنت کر کے پیداوار کردے مرن تے خزانے بھر دے مرن رہن۔
 اک پاسے ون رات محنت کر کے کھٹی کمائی کرن والیاں دے کچھ نہ پلے،
 دو بے پاسے اودھر رب دا دتا سبھ کچھ حاکماں دے پلے۔ ایہ حق بیگانہ مکر
 کھاون دی نینہ تے اُسر یا وسیب بھلے شاہ دا وسیب اے تے ساہتک طور تے لفظ
 مکر کھاون نون ایسا سوہنا ورتیا اے بٹی بیگانے حق نون قانوناں تے اسمانی کتاباں
 دے اُسرے نال جائز کرن والیاں دا کردار اکو لفظ نال ننگا کر دتا اے۔ وسیب
 اکو تھاں کھلو نہیں گیا ایہ بھلے شاہ دے فیوڈل دور توں اگانہ نکل کے
 کارخانے داری دور وچ آ گیا اے۔ ایہ صنعتی دور اے۔ اتھے محنت کھیت دی
 اڈپ کے کارخانے وچ آوڑی اے۔ پر کیہ حق بیگانہ مکر کھاون دی نینہ تے
 اُسرے سماج دی نینہ بدل گئی اے۔ فرق صرف ایہہ پیا اے بٹی اتھے دھرتی
 دی پیداوار کاسے دی بجائے مالک سانجھدا سی اتھے کارخانے وچ مزدور جنی
 مزدوری لیندا اے اوس توں وادھو کیتی ہوئی لکھاں کروڑاں مزدوراں دی
 پیداوار دا منافع کارخانے دا مالک سانجھدا اے۔ اتھے درباری سن، جیہڑے ہن
 پارلیمنٹ دا روپ دھار گئی اے۔ اتھے قاضی نوکر سی، اتھے عدالتاں نوکر نہیں

سرکار دیاں۔ اوتھے کارندے سن ایتھے انتظامیہ بن گئی اے۔ پینہ ایس نظام دی
 وی حق بیگانہ مکر کھاوں تے اے۔ اُتے پھرہ اے قانون دا عدالتاں تے فوج
 دا۔ مذہب دا۔ معاشیات تے سیاسیات دے علماں دی گنجھل دا۔ اچھے نظام
 نوں قائم رکھن واسطے لوکائی نوں بے علم رکھن وچ ای ڈھوئی سی۔ ایس کر کے
 علم اوپر یاں بولیاں راہیں ورتائے جاندے سن۔ عالماں دا کم سی رعایا دی عقل
 نوں لتاڑنا تے اینا لتاڑنا بٹی اوہ منوں ای اپنے آپ نوں بے عقل سمجھن لگ
 پوے۔ اپنے واسطے لوکائی کملی تے کوجھی دے گیت گاوندی پھرے۔ ایتھے
 عالماں دا کم سی لوکائی دا دھیان ایس جہان وچ ہو رہے اوہناں نال ناانصافی
 دے سلوک نوں سہی جان دا سبق دینا۔

ہائے ہائے مینوں اڑیو دُرگم گھائی توں ڈر آوے

دُرگم گھائی توں ڈر آوے

دیس کیچ دا دُور دُر اڈے، ربا کیویں پُنجیا جاوے

دُرگم گھائی توں ڈر آوے

دل دا بھیت نہ لوکاں دساں، اندر میرا وڈھ وڈھ کھاوے

دُرگم گھائی توں ڈر آوے

فر فر ہنجو کردے اکھیوں یکہمرازو نے نوں ٹھل پاوے

دُرگم گھائی توں ڈر آوے

(نر نری راگ : شاہ لطیف)

آریہ حملیاں دی دیو مالا

(2)

ویدی تے قدیم لکھتاں وچ چمکدار اسمان تے تاریخاں دیاں کہانیاں نیں۔
 ویدی کلینڈر ایگزی نوکس (EQUINOX) تے سولسٹک (SOLSTICES) تے
 نظر آون تے اُسر یا سی۔ ویدانک جوتش موجب اک ویلا سی جد ورتل ایگزی
 نوکس پھتر اسلیشن (23 ڈگری 20 منٹ کسیر) دے وچکار سی۔ ایس توں اک
 ترخ بھدی اے جو 1300 ق م اے۔ بھرتے اتھروید وچ ورتل ایگزی نوکس
 نوں کر تک (Pleides, Early Taurus) تے گرمی دے سولسٹکس (آیان)
 نوں میگھ (Early Leo) دیا گیا اے۔ ایس توں ترخ تقریباً 2400 ق م
 بھدی اے۔ حالاں ایس توں پہلاں دے ویلے وی دے گئے ہن پر ایسہ دو
 ترخاں نوں ثابت کرن لئی وادھو مثالاں موجود ہن۔ ایہناں توں سٹانگلا اے
 پئی ویدی رہتل ایہناں ویلیاں وچ چالو سی تے اسمان تے تاریخاں دے علم توں
 جانو سی۔ ایہو جیہے حصے یورپی سوجھواناں یاں تے اکا ای رد دتے یاں اکھ دتا پئی
 ایہناں دی سمجھ نہیں آئی۔ وجہ ایسہ پئی ایہناں توں ویداں دی ہوند ایہناں
 دیاں دیاں ترخاں توں پہلاں دی ثابت ہو جاندی اے۔

شت پتھ تے اتھروید ہمن ورگیاں ویدی لکھتاں، جیہناں وچ ایہناں

تریخاں دی دس پائی گئی اے یاراں ویدی راجیاں دی دس پاوندی اے جیہناں
 وچ رگ وید وچ دے کئی لوک وی ہن۔ ایہناں راجیاں ساگر توں ساگر
 تائیں ہندوستان نوں فتح کیتا۔ آریاواں دی دھرتی گندھارا (افغانستان) لہندے
 ول ودیہہ (نیپال) چڑھدے South دکھن وادار بھ (مہاراشٹر) دسی گئی اے۔
 ایہہ لوک ایہناں علاقیاں وچ کر تک ایکوی نوکس یاں 2400 ق م توں پہلاں
 وسدے سن۔ ایہناں لکھتاں نوں یورپی سوجھواناں گھاہ نہیں پائی سگوں ایہہ
 دیا پئی ویداں کسے ہندوستانی مملکت (Empire) دی دس نہیں پائی۔ ایس
 طرحاں ای آریا حملیاں دی تھیوری نوں ثابت کرن لئی موجود لکھتاں تے
 دھیان نہ پاون تے اپنی لوڑ موجب تشریح کرن دا مڑھ بھ دتا گیا ایہوں
 تیک کہ ویداں دیاں لکھتاں دے اپنی مرضی دے مطلب بنا دتے گئے۔

ایس تھیوری موجب ویدی لوک ٹیری واس ہن، جو پنجاب وچ سینٹرل
 ایشیا توں لٹھے سن۔ دو جے بنے رگ وید وچ 100 توں ودھ حوالے سمندر
 بارے درجناں حوالے بحری جہازاں تے سمندر وچ ڈگن والے دریاواں بارے
 موجود نیں۔ ویدی ہڈکھ جیویں منو، تراش، یادیو تے بھوجیو ہڑھ
 ہڈش (Flood Figures) ہن۔ ویداں وچ دیا ساگر دا دیوتا ورون بہوں
 ویدی مہان ہنتیاں جیویں وایشٹ اگستیا تے برگیو دا پو اے۔ آریہ حملیاں دی
 دیو مالا نوں چاون کارن اکھیا گیا کہ ویداں (تے بعد چوں سنسکرت) وچ ورتے
 اکھر سمر دا اصلوں مطلب سمر نہیں سگوں پانی دا وڈا ذخیرہ ہے جیویں پنجاب
 دا سندھو دریا۔ ایتھے ویداں تے بعد دیاں لکھتاں وچ ورتے اک واضح اکھر دا
 مطلب، جیہڑا کہ سرسوتی دریا دے سمر وچ ڈگن نال ثابت شدہ اے بدل

کے اپنی تھیوری دی لوڑ موجب ہنوں دا جتن صاف نظر آوندا اے۔ حالاں جے اسیں رگ وید دے گرتھ دے کیتے اتھے ول نگاہ ماریئے جو کہ اسیں گل نوں مندا سی پئی سمر دا مطلب سمر نہیں سگوں پانی دا وڈا ذخیرہ اے تے 70 حوالے سمر دے ملدے نیں۔ جے سمر دا مطلب ساگر نہیں سی تے فیر ایہدا ایہہ اتھا کیوں کیتا گیا۔ اسیں توں ایہہ گل صاف اے پئی ویدی راجیاں نوں سمندروں دور یاں سرسوتی جیہے وڈے دریا توں جیہدا ذکر اوہناں دی دھرتی وسوں تے پوجا دیاں گیتاں وچ بار بار آوندا اے دکھ کر کے سینزل ایشیا نال جوڑنا انتہائی جاہلانہ تے بے معنی اے۔

اک آرکیالوجیکل ٹیوا ایہہ ہے کہ شمالی ہند وچ لھے سرمئی رنگ دے بھانڈے جو تقریباً 1000 ق م دے ہن تے گنگا تے جمنا دے وچکار دے علاقے وچ لھے ہن ویدی رہتل دا ثبوت ہن۔ ایہہ بھانڈے گھرت وچ ماٹھے نیں تے ویداں موجب لوہے دے استعمال نال جڑے ہوئے نیں۔ ایہناں دی ورتوں ٹورتے چاولاں نال جڑی اے گاں تے جو نال نہیں جو ویدی رہتل وچ ورتیندے سن۔ ہن ایہناں نوں قدیم بھانڈے گھرن دی ریت دا حصہ منیا جاوند اے تے باہروں لٹھے ہویاں دا ایہدے نال اکا کوئی میل نہیں ایہہ مقامی ریت اے جیہدا انڈو آریائی حملیاں نال کوئی سانگا نہیں۔ سو ایسی کوئی آرکیالوجیکل گواہی موجود نہیں جو انڈو آریائی حملیاں دا وجود ثابت کرے۔

اسیں دے علاوہ ڈل ایٹ وچ آریہ خاص کر کے (HITTITES) 2200 ق م توں پہلاں موجود سن اسیں لئی ڈل ایٹ وچ آریاواں دا جاون کجھ صدیاں کچھے جا پیا اے۔ ہن تک ملے ثبوت ایہہ ہن کہ تواریخی طور تے

مڈل ایسٹ دے پہاڑی لوک انڈو یورپی ہن۔ قدیم مڈل ایسٹ دے کاشیس (KASSITES) ویدی دیوتاواں جیویں سواریا تے ماروت نوں پوجدے ہن اک دیوتا دا ناؤں ہمالیہ وی سی۔ 1400 ق م وچ آریائی ہٹیشی تے جتانی (MIT-TANI) نے ایک معاہدہ کیتا جو کہ ویدی دیوتاواں اندر، معز، ورون تے نساتیا دے ناؤں تے کیتا گیا۔ ہٹیشی دی اک لکھت جھیاں دی دوڑ بارے ہے جو کہ اصلوں سنسکرت وچ ہے۔ سو مڈل ایسٹ دے قدیمی و سنیک انڈو یورپی اصل وچ انڈو آریائی بولدے ہن نہ کے انڈو ایرانی تے دُنیا دے ایس حصے وچ ویدی رہتل دے وجود دا ثبوت دیندے ہن۔

قدیم مہراں توں پتہ لگا اے کہ سندھو رہتل وچ لکھت موجود سی تے لکھت دا رواج سی۔ ایہناں توں ایہہ ٹیوا لگیا کہ ایہہ غیر ویدی تے شاید دراوڑی ہن حالانکہ ایہہ کوئی ثبوت نہیں۔ اجوکی تحقیق ایہہ ثابت کیتا اے کہ سندھو رہتل وچ درتیاں علامتاں تے اکھر بعد دی ہندو برہمی نال رلدے مہلدے نیں تے ایہناں وچکار ڈاڈھا ساٹکا ہے۔ ایس زبان دا مڈھ اجوکی تحقیق موجب انڈو یورپی اے۔ ایہہ وی سمجھیا جاندا رہیا کہ سندھو رہتل سومیر دی رہتل توں بنی کیونجو ہندوستان وچ ایہدے اگے پچھے دا گٹھ پتہ نیں لگیا پر ہن فرانسیسی کھدائیاں کرن والیاں نے مرگڑھ دی کھدائی دے بعد دس پائی اے کہ سندھو رہتل دیاں جڑاں ایہتھے ای نیں تے ساڈی وار 6000 ق م میکر بھی ہوئی اے۔ مختصراً یورپی سوجھواناں نے وی آریائی حملیاں یاں ہندو رہتل دیاں جڑاں ہندوستان دی باہر لکھن دا جتن چھڈ دتا اے۔

اجو کا آرکیالوجیکل علم ایس توں انکاری اے پئی کدی انڈو آریائی یاں یورپی

حملہ آور قبل از تاریخ جنوبی ایشیا وچ آئے حالاں ایس تحقیق موجب ساڈی دھرتی تے قبل از تاریخ توں لج تائیں سندھو رہتل دے برے جوڑے جا سکدے نیں۔ قدیم ویداں ایس علاقے وچ ہوئے حملیاں دی کہانی نیں سکوں سماج نوں نویں بریوں اُسارن دا جتن اے۔ انڈو آریائی حملے 18 ویں تے 19 ویں صدی دے علمی تصور موجب زباناں دے علم نوں اپنی وڈیائی لئی ورتن تے مُر آرکیالوجیکل تے ایٹھرپولوجیکل تحقیق دی اجیسی تشریح لئی ورتوں دی کہانی ہے۔

اک اجوکے یورپی سوجھوان کولن ریفر و (Colin Renfrew) دے موجب انڈو یورپی چھ ہزار قبل مسیح وچ یونان وچ موجود سن تے شاید ایس ویلے ای ہندوستان بچے سن۔ میرے خیال موجب رگ وید وی لکھت وچ کوئی ایسی گل نہیں جو ویدی یون والیاں دا ہندوستان وچ باہروں آون دے۔ جد وھیلر (Wheeler) آہدا اے کہ 'ست دریاواں دی دھرتی تے آریہ حملے' تے ایس دا کوئی مطلب نہیں۔ جے رگ وید وچ دے ست دریاواں دا ذکر دیکھتے تے اوہناں وچ حملے دا اکا ذکر نہیں۔ ست دریاواں دی دھرتی رگ وید وچ ہوئے ورتارے دی تھاں اے تے کدھرے وی ایہہ ذکر نہیں کہ اندرون شہر رہن والے (داسیو سمیت) آریاواں توں ودھ قدیمی نیں۔ وھیلر وی کہتی گل دے باوجود ایہہ جانتا بہت لوکھا اے کہ سندھو رہتل وچ کیہ غیر آریائی اے۔ ایسے لئی کولن ریفریو موجب سندھو رہتل اصلوں انڈو آریائی سی۔ سندھو رہتل دے ویلے توں وی پہلاں۔

ایہہ سمجھنا وی غلط اے پئی رگ وید، سندھو رہتل دے ویلے دی اے۔

سندھو رہتل بجر وید دے ویلے نال ملدی اے رگ وید سندھو رہتل توں پہلاں دے ہندوستان دی دس پاوندی اے، جد سر سوتی سبھ توں وڈا دریا سی، ایہناں گلاں تے وچار کرن تے ایہناں دا من آئن سائن دی تھیوری توں وڈا انقلاب ہوسی۔ ایہہ ہندوستان نوں قدیم ترین، سبھ توں وڈی تے سبھ توں مڈھلی رہتل بنا دے گا۔ ایہدا مطلب ہوسی رگ وید پنڈراں سو قبل مسیح توں ہزاراں ورہیاں پہلاں دی لکھت اے۔ ایہہ ویداں نوں اساڈا سبھ توں مڈھلا تاریخی ریکارڈ بنا دیسی۔ ایہہ ثابت کرسی کہ انڈو یورپی تے دوجے آریہ لوک ہندوستان توں دوجیاں علاقیاں وچ کھلے نہ کہ ایہناں اتھے حملے کیتے۔ نال ای ایہہ کہ دراوڑی ویدی لوکاں دے ای بھائی ہندن تے اوہناں توں وکھرے لوک نہیں سن۔

اخیر تے ضروری اے کہ ایس آریہ حملہ آور تھیوری دے اثرات ویکھ

لئے:

- 1- ایس ہندوستان نوں شمالی آریہ تے جنوبی دراوڑی رہتل وچ وٹ دتا تے آپس وچ وٹ پادتی۔
- 2- ایس برطانیہ نوں ہندوستان فتح کرن دا جواز دتا کیونجو اوہ اوہی پئے کردے ہن جو ہندواں دے مڈکھاں کئی ٹیگ پہلاں کیتا۔
- 3- ایس ویدی رہتل نوں مڈل ایٹ دی رہتل توں بعد دا دیا تے ایہدے بائبل، عیسائیت تے یورپ دے دھرم تے تہذیب نال جڑے ہون پاروں ہندوستان وچ دھرم تے تہذیب دے ودھاء نوں گھڈے لادتا۔

4- ایس ہندوستان وچ جے سائنسی علوم نوں یونانی ٹھپہ لا دتا کیونجو
ایہدی ویدی بنیاد نوں ویدی رہتل دے کچھڑے ہون کارن رو
دتا گیا۔

ایس سبھ نال ویداں دا مان تاں گھنیا ای پراناں تے لوہناں وچ دے
بادشاہواں جو بدھ تے کرشن توں پہلاں دے سن دا ہون وی بھگھل بھوسے
پا دتا۔ مہا بھارت نوں اک اجیسی لوک لڑائی جس وچ ہندوستان دے سارے
وڈے بادشاہواں نے حصہ لیا دی جائے اک مقامی لڑائی بنا دتا۔ بس شاعراں
بعد چوں وڈیا دتا ہووے۔ ایس ڈھنگ نال ہندو ریت تے ایہدیاں قدیم لکھتاں
نوں اٹکل تے گپ وچ بدل دتا گیا۔

ایس سارے کرنے دے سیاسی سماجی تے معاشی کچھ وی ہن۔ ایس
انگریزاں دی علمی، دھرمی تے سماجی دھاک بٹھا دتی۔ ایہناں ہندوستان دے
وسیکاں نوں دیا پئی تہاڈے پرکھ کچھ نہیں سن، تہاڈی تاں کوئی تواریخ ہے
تے نہ رہتل۔ تہاڈی تواریخ دا مڈھ بھٹھا ڈل ایسٹ تے فیر یورپ۔ ہندوستان
وچ سبھ کچھ مانگواں اے تے انساناں دی سوجھ تے وسوں وچ ایہدا کوئی ہتھ
نہیں۔

ایس طرحاں دے خیال دا کوئی تحقیقی یاں آرکیالوجیکل مقصد نہیں بلکہ
ایہہ رہتی سامراجیت اے۔ یورپی سوجھواناں علمی پدھرتے لوہو کیتا جو
برطانوی فوج نے سیاست وچ کیتا۔ روڈ پاڑو تے ہندوستانیاں تے حکومت
کرو۔ ایس تھیوری دی لوڑ سیاسی تے دھرمی سی تے ایہدی پینہہ مکر تے اُسری
سی۔ بھاویں ایہہ جان بھگھ کے نہ کیتا ہووے پر اجیہے سیاسی تے دھرمی وچار ساڈی

سمجھ تے سجان نوں گراہے پاون لئی کافی نیں۔ آپنے اتہاس تے رہتل بارے ایس
پراپیگنڈے نوں بغیر جانچے پرکھے من دا مطلب آپنے وجود نال دھروہوسی۔

چسکا لگا درد غم دا
گھنڈا ناہیں ودھدا جاوے
صفت لیہناں دی کرنہ سکدی
کھنی وچ نہ آوے
گھنڈا ناہیں ودھدا جاوے
پڑھنا گودھنا سبق عشق دا
میرا شوق ودھاوے
گھنڈا ناہیں ودھدا جاوے
غم جمن دا اڑیو مینوں
ولی راحت پچاوے
گھنڈا ناہیں ودھدا جاوے
وصل نصیب لطیف نہیں جے
یاو کراں من بھاوے
گھنڈا ناہیں ودھدا جاوے

(نر مادی: شاہ لطف، کرناٹھ عرش)

چندی گڑھ دی سُن نگری --- راک گارڈن

اَسارنہار پر بندھی نیک چند سینی نال

ویروے سنے کجھ پُچھاں

چڑھدے پنجاب دے تحت شہر چندی گڑھ دا نقشہ اُنج تاں سو سٹزر لینڈ دے مشہور اَساری کار لا کارمیو یز دا اَلِکیا ہویا اے پر کیڈے سواد دی گل اے پئی ایس شہر دی اج سارے جگ وِچ جیہڑی دُہم اے اوہ ایس نقشے پاروں نہیں سگوں تحصیل شکر گڑھ توں مہاجر ہو کے گئے اک اصلوں ای عام جیہے پنجابی ہندو نیک چند سینی دے اوس کم پاروں اے، جیہڑا اج پوری دُنیا وِچ راک گارڈن دے نال توں جانیا جاندا اے۔ نیک چند سینی کوئی نہ تے بھتا پڑھیا لکھیا بندہ اے تے نہ ای کلا دے کسے پڑ دا سکے بند سکھیا ہویا۔ پڑھائی دے پکھ توں اوہ زریاں دس جماعتاں پاس اے تے کسب ولوں سڑک محکمے دا اک عام جیہا روڈ انسپکٹر۔ اج جتھے ”راک گارڈن“ اے، 1958ء وِچ ایہہ چندی گڑھ شہر توں دُور باہر وار اک اُجاڑ بیابان تھاں ہوندی سی۔ نیک چند نوں خبرے بچے ہوندے دیاں کھیڈاں دا ہیرا سی کہ اوہنے آپنے تھاں ایس ویرانے دی ورتوں کرن دا خیال سوچ لیا۔ اوہنے نوکری توں ویہلیاں ہو کے گھر جان دی تھاں شہر دیاں سڑکاں دے کنڈھے پئی ٹُٹ بچ تے لیر کتیر نوں کھیاں کرنا

چھوہ دتا۔ ایسہ سارا کچھ اوہ ڈھو کے ایسے سنج بربر وچ لیا سڈا تے پھیر کنا کنا چر بیٹھا حساب لاند ا رہندا پئی شہر دی ایسے ٹٹ بھج تے رہند کھوہند دا کیہ بنایا جا سکدا اے۔ اوہنوں جو کچھ وی سمجھ آوندا اوہ اٹھدا تے بناون لگ پوندا۔ ہولی ہولی ایسہ اوہدا روز دیھاڑی دا پکا آہر بن گیا۔ اوہ دسدا اے، ”جو کچھ بن جاندا اوہدے توں مینوں ہور بناون دی پرینا ہوندی۔ میں شہر وچوں ہور ٹٹ بھج اکٹھی کر کے لیانداتے ہور ہور شیواں بناندا رہندا۔ ایسے کم وچ مینوں شاماں توں راتاں پین لگ پئیاں۔ چانن دی لوڑ ہوندی۔ ایتھے بتی دا کوئی بندوبست نہیں سی، اوہ پھیر میں پڑانے ٹاڑ ساڑ ساڑ کے اوہناں دے چانن وچ کم کردیاں رہناں۔ ایسہ اصلوں ویران تھاں سی، ایتھے رُکھ وی کوئی نہیں سن اودوں۔ سب بڑے ہوندے سن۔ پانی نیڑیوں جتے لہندا سی۔ میں وہنگی بنا کے دُوروں پانی لیانا۔ کسے نوں کچھ پتہ نہیں سی، ایتھے کیہ پیا ہوندا اے۔ ہولی ہولی میں ایتھے رُکھ لائے، پہاڑ بنائے، جھلاراں بنائیاں، مورتیاں بنائیاں انساناں تے پنچھیاں دیاں۔ 1958ء توں لے کے 1976ء تائیں میں ایتھے چپ چان نوکری توں واڈھو ویلا کم کردا رہیا۔ میرے نال میری گھر والی وی رل گئی۔ اسان ایتھے کوٹھا پا لیا۔“

جیونے وچ اسیں کینیاں چیزاں دی ورتوں کرنے آں، آپنے نال ناویں یاں سٹھ آرام لئی تے جدوں ایسہ چیزاں ادھور انیاں ہو جاندیاں نیں یاں کم کرنوں آتر ہو جاندیاں نیں اسیں نویاں چیزاں لے لینے آں تے ایہناں نوں باہر سٹ دینے آں۔ سڑکاں دے کنڈھیاں تے یاں ہور ویہلیاں تھاواں تے بنا ایسہ سوچیاں پئی اک تاں ایسہ ساڈے آل دوالے وچ گند دا ڈھیر بن جاندیاں نیں

تے ساری شوہا مار دیندیاں نہیں، دوجا ایسہ پئی ایہناں پاروں ساڈے وسیے دا
 پون پانی وی وگڑ جاندا اے تے ہزاراں لکھاں کرم ہو پیندے نہیں، جیہڑے
 ونوون روگاں دا کارن بندے نہیں۔

نیک چند سنی اکھدا اے، ”قدرت دی مرضی تے بندے دی کرنی وچ
 اک سُر تا ہونی چاہیدی اے۔ جے ایسہ اک سُر تا مگ ونجے تاں ہر پاسے تباہی
 پھرن لگ پیندی اے۔ ایس کر کے سانوں چاہیدا اے کہ ایس اک سُر تا نوں
 بنائی رکھن دا آہر کیتی رکھیے۔ ایسہ آہر معاشی، سماجی، سیاسی تے سوچک کئیں
 پکھاں دا ہو سکدا اے۔ مینوں سوچک کچھ ای سمجھ آیا اے تے میں ایسے وچ
 جتن کیتا اے۔ باقی قدرتی آل دوالے نے میرے کم وچ میرا ہتھ ونڈایا اے۔
 میں رُکھاں، پنچھیاں، پتھراں، پانی تے دھرتی دی گل پیا کرناں۔“

نیک چند دا ایسہ آہر برا قدرت نوں بندیاں دے حق وچ سوت کرن،
 بندیاں دے آل دوال نوں سُتھریاں رکھن دا ای نہیں سنگوں اک پئے کلاکار تے
 اوہدی کلا نوں عامان لوکاں دے لیکھے لاون دا وی اے۔ ”گاہکی پال وسیے وچ
 وڈے وڈے کلاکار برے گھرت کار بن کھلوتے نہیں، اوہ کلا دی بر جنا جھڈ کے
 وستاں دی گھرت کرن لگ پئے نہیں تاں جو گاہکی پوے تے اوہناں نوں مونہ
 منگے پیسے لہن۔ گھرت کاراں نوں ایہدے نال کوئی غرض نہیں پئی اوہناں دا
 گاہک اشرف وچوں اے یاں عامان دھاماں وچوں، نڈھا اے یاں بڈھا اے۔ اوہ
 تاں زرا اپنی وست نوں وپچنا لوڑدے نہیں۔ ایس پٹھے کار نے پاروں کلاکار تے
 اوہدی کلا دا بندیاں نال سارا سانگا ای وٹ گیا اے۔ میں ایس وٹے ہوئے
 سانگے دی تھاں نواں سانگا اُسا رنا چاہوندا آں، اک ایس جیہنا سانگا جیہدے وچ

بر جنہار تے اوہدی بر جنا ویکھنہار نون ایہو جیہی چھک پاوے بٹی اوہدی آپنے
 آل دوال باہت سمجھ نون نویں جاگ لگے، اوہدے وچ اچھے دی سکت گمڑی
 ہووے، اوہدا کھ بر جن دا ایل سجا ہووے۔ ایس لئی میں سوچیا بٹی
 شری، مشینی رہند کھوہند تے کاٹھ کباڑ توں کیوں نہ اک نوئی گمڑی اُساری
 جاوے، ساڈی اصل دُنیا توں ہو روویں اک سُن گمڑی! ” آپنے بروشر وچ کیتی
 ایس گل توں وکھ نیک چند نے مینوں دسیا، ” میں اک دیوی دیوتیاں دی گمڑی
 بناونی چاہوندا ساں۔ ایس لئی نہیں کہ ایہوں سرکار پروان کر لوے گی تے
 میری ڈھم پے جاوے گی۔ نہیں اکا نہیں۔“

” پر تیں تے سرکاری نوکر سو؟!“ میں نیک چند نون پھیا۔ ” ایسے کر
 کے سگوں ڈر لگا رہندا سی بٹی اوہ نہ ہووے، سرکار نون پتہ لگے جو میں
 سرکاری نوکر ہو کے سرکاری تھاں تے اک وکھرا جیہے کم وچ لگا رہندا آل تے
 اوہ مینوں نوکریوں ای کڈھ دیوے۔“ میں اوہنوں پھیر بروشر وچ آکھی ”سُن
 گمڑی“ والی گل ول لیاندا، ” ہلاتے تیں دیوی دیوتیاں دی اک سُن گمڑی
 بناونی چاہوندے سو، کیوں؟“ اوہ دس لگا، ” ایس کر کے بٹی ایس سُن گمڑی
 نون جیہڑاوی کوں ویکھے گا اوہدے من وچ اک ہو روویں جیہی بھاونا جاگے گی،
 اوہ ایہدے توں سوڑا نہیں پوے گا۔ پھیر مینوں ایہہ وی سی بٹی اوہ بنا پیسے
 پٹیاں ایس کلا گمڑی نون کھ گھڑیاں مان سکے گا، ایہدے وچ اوہ بنی سوری
 کھلی تھاں ویکھے گاتے اک ایہو جیہے آل دوال دا انڈ لوے گا، جیہدے توں
 اوہنوں اک تاں قدرت نال آپنے سانگے دی سرت ہووے گی دوجا اوہنوں
 ایہہ وی پتہ لگے گا جو آپنیاں ہنڈھائیاں ورتیاں شیواں نواں سوچک روپ

دے کے اوہ اپنے آل دوال نوں کیویں سوہنا بنا سکدا اے۔“

میں نیک چند نوں ایس سُن نگری نوں راک گارڈن دے ناں توں دُھن بارے پُھیا۔ اوہ کہن لگا، ”جیویں میں آکھیا اے، میں تاں ایہہ دیوی دیوتیاں دی اک نگری بنائی سی، 1976ء وچ جدوں سرکار نوں ایہدا پتہ لگاتے اوہنے ایہہ میرے توں لے کے لوکاں لئی کھولی تاں ایہدا تاں راک گارڈن رکھ دتا۔ اوہ ایس لئی بنی میں ایہتھے شوالک پہاڑ توں تے دریا دے ویہن توں ڈھیراں ایہو جیہے پتھر ڈھو ڈھو کے لیاندے سن، جیہناں وچوں قدرتی طور تے کسیں آکارتے ٹہاراں جھاڈیاں سن۔ لگدا سی جیویں دیوی دیوتے ای ہون۔ کسیں دیکھو تاں ایہہ پتھر گنے اوکھے نیں۔ سرکار نے ایہناں دی وجہ توں ای ایس تھاں داناں راک گارڈن رکھ دتا۔ میں آکھیا، ایہہ وی ٹھیک اے۔“

”اچھاتے نیک چند جی، کسیں ایہہ دسو ٹساں ٹٹیاں بھجیاں شیواں دی ورتوں کیویں کیتی؟“

”میں ایہتھے پنجابی کانفرنس تے اپنے ناں کجھ شیواں لیاندیاں ہوئیاں نیں، کسوں کانفرنس ہال دے باہر دیکھیاں ای ہونیاں نیں۔ ہُن میں ایہناں نوں او تھوں چک کے ایہتھے اپنے کمرے وچ لے آیاں۔ کسیں ایہہ پنچھی دیکھدے پئے او نا؟ ایہناں دے اندر سیمنٹ اے تے اُتے جو کجھ ٹہانوں دسدا پیا اے ایہہ چینی دیاں پرت پالیاں تے چاہ پوچیاں دیاں ٹھیکریاں نیں۔ جاؤ ایہناں دے کول ہو کے دیکھو!“

اوہنوں پتہ سی بٹی دُوروں دیکھیاں مینوں اوہدی گل دا اتار نہیں سی پیا آوندا۔ میں اوہدے کمرے وچ اک پاسے پال وچ کھلوتے ایہناں پنچھیاں دے

کول ٹر گیا۔ تھوڑا جیہا نچھ لا کے ویکھیا تاں میں حیران رہ گیا۔ نیک چند ٹھیک آکھدا پیا سی ایہہ تاں سچی مچی بٹی دے بھانڈیاں دیاں ٹھیکراں سن۔ ٹین لوہے دی ہور ٹٹ بچ نوں ورت کے نیک چند نے اوہناں دا آکار پورا کیتا ہویا سی۔ پر دُوروں کیہ نیڑیوں ویکھیاں وی مینوں اوہناں دی سمجھ نہیں سی آسکدی جے نیک چند نے مینوں دسیا نہ ہوندا۔ میرے مُونہوں آپ مہاری واہ واہ بکل گئی۔

نیک چند ہن مینوں کمرے دی دوجی گٹھے کھلوتے بندہ قد گڈی گڈیاں کول لیجا کے دسدا پیا سی، ”ایہناں اندر دریاں ٹاکیاں نیں، ایہو ای جیہڑیاں درزی باہر سٹ جھڈدے نیں، لیراں کتیراں کر کے۔ ہتھ لا کے ویکھو ایہناں دے پنڈے کیڈے بچر نیں۔ اندازہ کر لتو کینیاں گو لیراں بھریاں ہونیاں نیں، ایہناں وچ۔ وچ اسماں سریا دتا ہویا اے، جتھے لیراں نہیں اوتھے سیمنٹ لگا ہویا اے۔ ایہناں دیاں بانسواں ویکھو۔ ایہناں وچ لفا اے، جدھر چاہو موڑ لوو۔“ اوہ اوہناں دیاں بانسواں نوں موڑ موڑ کے دکھاون لگ پیا۔

”تے ایہناں دے کپڑے؟“

”ایہہ وی درزیاں دیاں سٹیاں ٹاکیاں نوں جوڑ جوڑ کے بنائے ہوئے نیں۔ ایہہ سارا کم میری گھر والی نے کیتا اے۔ اے اسیں کپڑے داکم ساہنے نہیں آندا، کردے پئے آل، چھیتی ای لے آواں گے۔“

”تہاڈا مطلب اے، سُن نگری اے بندی پئی اے؟“

”تسیں سمجھدے او اسیں ویہلے ہو گئے آل۔ نہیں، اے تاں کم چل سو

چل اے میں دس نہیں سکدا کدوں پورا ہونا اے۔ میں تاں آکھدا ہوناں جِنا

چر میں جیوناں، ایس بندیاں ای رہنا اے۔“

”تسیں آکھدے او، تساں سیمنٹ دی ورتوں کیتی اے۔ سیمنٹ تاں عجیب

گل ای لگدا اے!“

”عجیب تاں ہے جی۔ میں ساریاں مورتیاں سیمنٹ دیاں ای بنائیاں نہیں،

وچ سریا دے کے۔ 1980ء وچ مینوں پیرسوں سدا آیا۔ میں اوتھے گیا۔

ٹمائش کیتی۔ لوکاں نوں سیمنٹ دی ورتوں سیکھائی۔ اوہ بڑے شوق نال

سکھدے سی۔ اوہ کہندے، ایہہ تے سیمنٹ دیاں مورتیاں جداں ہوندیاں نہیں

اوہناں کدی بنائیاں نہیں سی۔ اوہ تے پلاسٹر آف پیرس توں کم لیندے سی

گے۔ اوہناں نوں بڑا شوق سی گا کہ سیمنٹ نال بنائیاں سکھیے، خیر اوہ پھیر

آوندے رہے۔ ورکشاپ دے دوران اوہناں نوں سکھایا گیا۔“

”تھاڈے کم دی باہر دے دیاں وچ بڑی ماننا ہوئی؟“

”ہاں جی۔ 1980ء وچ میں پیرس گیا۔ اوہناں آنر کیتا۔ پھیر 1985ء

وچ امریکہ توں آگئی اک پارٹی، اوہ مینوں نال لے گئی۔ میں امریکہ وچ بنایا۔

اوتھے میں تقریباً اٹھ دس مہینے رہیا۔ اوتھے مینوں آنریری سٹیزن شپ دتی،

اوتھوں دے میر نے تے نیک چند ڈے منایا۔ ایس توں بعد سال سال بعد

تے نہ تے جانا شروع ہو گیا۔ جرمنی وچ میں دو جگہ تے بنایا۔ اک برلن وچ

تے اک یونیورسٹی وچ۔ پھیر لنڈن بنایا۔ اک وک ہڈ جگہ اے، اوتھے۔ لنڈن

والیاں تے امریکہ والیاں نے محل کے اک نیک چند فاؤنڈیشن بنا دتی اے۔ اوہ

ایہدے واسطے پیسے کٹھے کردے نہیں کہ جے نیک چند نوں کسے چیز دی لوڑ

ہوے تے اسی ایٹھوں لے کے دیاں گے یاں پیسے بھجاں گے۔ مَن میں اوہناں

نوں لائنگ گلاسز بھجن دا کہیا۔ اوہناں مینوں دس خرید کے بچھے۔ مارچ وچ میں
 بجے توں لیاں کشم کلتیر کروا کے۔ کشم والیاں ساڈے توں دو لکھ روپیہ لیا۔
 مطلب میرے کولوں نہیں۔ گورنمنٹ نے ای دتا۔ اوہ لیا کے لگائے میں
 ہن۔ لوکی بڑے دیکھن آوندے نیں کیونکہ ایہہ شیشے تے تے دیکھن نوں
 ملدے نیں۔ لوکی مجالیندے نیں۔“

نیک چند ہن آپ ای راک گارڈن وکھے کیتے اپنے کم دا ویرا کرن لگ
 پیا، ”اوس دی جیہڑی لینڈ سکپنگ اے، اوہ ایس شکل وچ کیتی گئی اے کہ
 لوک اوہ ای ویکھ ویکھ کے حیران ہوندے نیں۔ اوتھے مورتیاں بنائیاں نیں میں
 بڑیاں۔ سیمنٹ دیاں۔ جھولے تے پیگھاں بنائیاں ہوئیاں نیں۔ پہلے تے چھ گو
 مہینے میں کسے نوں دیا نہیں۔ پھیر میں اوتھے اک چھوٹا جیہا کوٹھا بنایا۔ قائم
 اے ایس ویلے وی۔ پھیر میں اپنی میڈم نوں لے آیا اوتھے ای۔ اوہ دکھایا۔
 اوہناں نوں وی شوق ہو گیا۔ اوہ پھیر اسی اکٹھے بنانا شروع کر دتا۔ اسی اوتھے
 ای روٹیاں پکانیاں۔ اوتھے ای کھانیاں پینیاں تے سارا دن کم کرنا۔“
 ”تھاڈے یار ہیلی نہیں سن آوندے اوتھے؟“

”کسے نوں پتہ ای نہیں سی، میں کیہ کر رہیاں۔ اینویں پنج ست دوست
 سن کدی کدی آجاندے۔ اوہناں نوں کچھ سمجھ نہیں سی آوندی، میں کس کم
 لگا ہویاں۔ زمین ساری پدھری سی، کوئی درخت نہیں سی۔ میں اوتھے پلانٹیشن
 شروع کر دتی۔ پہاڑ بنانے شروع کر دتے۔ پھیر ٹینک بنائے کھلے۔ پانی چاہیدا
 سی مینوں۔ واٹر فال بنائے پھیر پانی چلنا شروع ہو گیا جی۔ اوہی برسات دا پانی
 روک لیا۔ اوہ ری سائیکل ہوندا سی گا۔ اوہنوں اسی چلاؤندے ساں۔ اج وی

چلدا اے۔ پمپ لگے ہوئے نیں۔ سارے راک گارڈن نوں ایتھوں ای پانی
 ملدا اے۔ اک فال بنایا ہویا اے ستر اسی فٹ اچا۔ اوہدے توں پانی گردا بڑا
 سوہنا لگدا اے، لوکی دیکھدے نیں، اوہنوں پسند کردے نیں۔

”نگری تے اک میگی اے جی جیوندی جاگدی۔ جیہڑے لوک اچھے کم
 کردے نیں۔ اوہ اُتے رب کول بہشتاں وچ پہنچ جاندے نیں تے میں اوتھے بنا
 کے اوہناں نوں رکھ دیتا۔ ن ایہہ لوکی جنے پیگے نیں امر نیں تے ایہناں
 نوں لوکی دیکھدے رہن گے، بیٹھے رہن گے تے ایہہ لوکاں نوں دیکھدے
 رہن گے۔ ایس کر کے میں ایہوں نگری ای اکھدا ساں۔

”پنڈاں وچ پچھے کھیڈدے سی اسی وی نال کھیڈدے ہوندے سی تے ایہہ
 وی میں کھیڈدیاں کھیڈدیاں ای بنایا۔ مگر ایہہ قدرت میرے پچھے سی۔ اوہ ہوا
 رہی سی۔ نہیں تاں تساں ایہہ دیکھو پئی میں اپنے سال بیکار کیوں کم کروں گا،
 ایہہ جیہدے پچھے کوئی آئیڈیا وی نہیں سی۔ ایم وی نہیں سی کہ ایہہ راک
 گارڈن بنے گا۔ لوک ایہوں دیکھن وی آون گے۔

”میں ایہدی جہاز توں فوٹو کھچائی سی۔ تھلے راک گارڈن نظر نہیں آوندا۔
 درخت ای درخت نظر آوندے نیں۔ وچ پھریاں رستے ایہو جیسے بنائے ہوئے
 نیں۔ بندے نوں پتہ نہیں لگدا اگے میرے دیکھن والا کیہ آرہیا اے۔ موڑ
 گھوڑ۔ ایداں نہیں کہ اک بریوں سدھے کھڑے ہو جاؤ تے سارا کچھ نظر آ
 جائے۔ اوہ تاں جاندے جاؤ پھیر ای نظر آؤ۔ اوداں نہیں نظر آوندا۔ پیگھاں
 بڑیاں بنا دیتیاں۔ میلے لگدے اوتھے۔ تیاں دے میلے لگدے نیں، بسا کھی
 فیٹیول ہوندا اے اوتھے۔ بڑی کھلی جگہ اگے کر دتی اے تے بہت رونقاں

لگیاں رہندیاں نہیں۔“

”نیک چند جی اکلیاں کم کردیاں ڈروی آوند اسی تہانوں کہ نہیں؟“
”ارادے کولوں کدی ڈر نہیں سی لگیا۔ جدوں میں اک چچ بنا لئی تے
پھیر اوہنوں ای دیکھدے رہنا پئی ایہہ ایداں بن گئی اے۔ ہن دوسری نوں
دوسرے طریقے نال شروع کرو۔ ایداں شوق ودھدا گیا تے بندا گیا۔ جان مجھ
کے گش نہیں بنایا۔ اوہ رب داتا میرے کولوں کم کروا رہیا سی ایہہ۔“
”دُنیا وِچ اِنج دا کوئی ہو رہا وی ہے یاں نہیں؟“

”اج تک وی نہیں دُنیا دے وِچ جی۔ دُنیا والے مینوں تاں ای تے
بلاندے نہیں۔ اوہناں نوں ایہہ گل بڑی پسند آئی اے کہ نیک چند نے
ویسٹ (ردی چیزاں) دا استعمال کیتا اے اور ایسے طریقے نال کیتا اے جیہون
دُنیا دیکھن آوندی اے تے دُنیا مینوں باہر بلاؤندی اے۔ اوہناں دے مکاں
وِچ بڑی ویسٹ ہوندى اے تے اوہ کہندے نہیں اسی وی ویسٹ دا استعمال ایس
طریقے نال کریے کہ اچھا لگے۔ او تھے لوکاں نوں میں شوق پایا اے۔ اوہ
بکھدے نہیں میرے کولوں۔“

”پاکستان آئے او تاں اتھے نہیں کئے تہانوں آکھیا پئی سانوں وی سبھاؤ۔
خاص کر کے آہ جیہڑے لہور وِچ ”کھابا گلی“ بناون تے لہور نوں نواں کرن
والے لوک نہیں.....؟“

”نہیں۔ اے تک تے کوئی ایہو جیسی گل نہیں نہیں کیتی میرے نال۔“
”جے تہانوں سد ا دیون تاں.....؟“

”مینوں آوندیاں کیہ مشکل اے جی۔ اپنے گھر وانگر آونا اے جی اسی۔“

ایتھے کوئی سانوں اینا فرق ای نظر نہیں آؤندا۔ جدّاں ای ہندوستان بچ بیٹھے آں
اوداں ای پاکستان بچ بیٹھے آں۔ آپنا ای گھر لگدا اے۔“

” نیک چند جی تسیں پاکستان آئے او، تاں کیہ خواہش اے تہاڈی؟“

” ہاں جی اک خواہش لے کے آیاں میں۔ ویکھو اے تے پوری نہیں
ہوئی۔ میں تحصیل شکر گڑھ وچ جا کے آپنا پنڈ ویکھنا چاہونداں۔ جتھے میں جمیا،
پلیاتے وڈا ہويا۔“

” کسے نوں اکھیا ویکھیا نہیں جے؟“

” اکھیا اے جی، اک دو سجناں نے وعدے وی کیتے نیں۔ ویکھو کس ویلے
آؤندے نیں تے جان داسو تر بند اے!!“

ڈھوئی نہ ملدی ایتھے اوتھے جا مایا سنگ رتی

دل وچ سیک سجن دی ناہیں رہندی وصل وگتی

(شر ماروی: شاہ لطیف، کرناٹک عرش)

پتہ نہیں کھیڈ ساہواں دی کھہڑے ویلے تے مگ جاوے
غماں دی رات نوں آکھو جتے چانن بچ لگ جاوے
میں اوہدی اکھ نندی چوں پیار دے گھٹ روز پیناں واں
اوہدے نیناں دی ایسہ راوی دُعا منگو نہ سگ جاوے
اُجڑدی نین وستی نون میں بت آباد کرناں واں
اوہدے پیراں دے نقشاں توں جتے دیدہ نہ اک جاوے
اوہدے مکھڑے نوں بت جھاکاں میں اپنے دل دی باری چوں
جو مینوں ویکھدا لگ کے جے میں ویکھاں تے لگ جاوے
ملن دی بھر لوے حامی جے اوہ احسان دی خاطر
میں ویلے نوں حکم دیواں اوہ ایسے پل تے رُک جاوے

قوم دے مگروں لہ جاوے آ نظماں بھری چڑیل
 جے آساں دیاں کلیاں اُتے پاوندے سخت تریل
 اگلیاں نے وی کانے واہ ای پلک نوں پھڑکایا
 ایس واری وی لگدا آ گئی انھیاں ہتھ غلیل
 مینوں سوٹ سوا کے دین آس جیہناں تے رکھی
 بر دا صافہ کھوہ کے لے گئے نیتاں تے مھریل
 ایہوں دس سمجھاوے کیمڑا بے سرتا اے مالی
 پٹ پٹ سٹ نہ پھل دیون گے بوٹے اے پھیل
 آس بڑی سی مسکیناں نوں سٹھ دی پنہد سواں گئے
 اے تے اوویں چار چھیرے جتے چور دھڑیل
 مخلص ہوندا پہلے حملے بر سپاں دے وڈھدا
 ہن کیلے نہ مارے جانے کر لئی جدوں کوئل
 مسلم رہیا نہ مسلم بن گئی کافر دی سرداری
 نالے دے لاوندا نالے گھلدا عطر پھیل
 رہندے ساہ کڈھن لئی سی بی ٹی جال بنایا
 چل پئی ہوئی امریکہ توں اک کلنٹن ریل
 اوڑک ختم نثارا ہونے کوسے جھلے موسم
 کرم خدا نے کرنا پھٹ کے کڈھنے پھل روئل

رؤف

پیار تیرے دی نگری دے وِچ، دُنیا مینوں جنت جاپے
توں ملیا تے جگ ملیا اے، مگ گئے درد چر اکلاپے
تیرا مھکنا تیرا بھھکنا، دیکھ کے اِنج رہ جاواں میں
اپنی سُدھ بُدھ نوں وِسرا کے، پاگل آکھاں آپ نوں آپے
کوئل جیکر سُن لئے تیری، بولی والی مٹھری لے
کوئل اپنی بولی چھڈ کے، تیری بولی بول آلاپے
پیار تیرا اک گھر سمندر، جس وِچ ڈہنا چنگا جاپے
پیار تیرے وِچ اِنج میں ڈھپا، متیں دیندے رہ گئے ماپے
عِشَق دی منزل پاون دے لئی، سُوئی تے گل مھدی اے
عِشَق دے پینڈے ڈاڈھے اوکھے، بے کوئی ناپ سکے تاں تاپے
پیار تیرے دی نگری دے وِچ، دُنیا مینوں جنت جاپے

ہڈ بیتی تے جگ بیتی

(1)

جیپ قلعے دی چڑھائی چڑھدی ہوئی انسپکٹر دے اشارے تے رُک گئی۔ میرا سوٹ کیس تے بستر انسپکٹر نے بیٹھاں لاه دتا۔ تے مینوں آکھیا، بیٹھاں اتر او۔ سچے پاسے چٹے کپڑے پائی اک آدمی بھیٹا سی۔ اوہدے ساہمنے اک چھوٹا جیہا میز تے اوہدے اُتے اک رجسٹر پیا سی۔ انسپکٹر نے بیٹھاں اتر کے جیپ وچوں اک کاغذ کڈھیا تے اوس آدمی نوں کہیا کہ اوہدے وصول کرن دے دستخط کر دیوے۔ کاغذ تے ”سب جیل لہور فورٹ“ دے بیٹھاں میرا ناں پتہ لکھیا ہویا سی۔ دستخط کر کے اک کاغذ میں لے لیا تے دوجا پرت انسپکٹر نے چٹے کپڑیاں والے آدمی نوں دے دتا تے نال ای اوہدے نظر بند وصول کرن دے دستخط لے لئے۔ سفید کپڑیاں والے نے رجسٹر وچ اندراج کر کے اک ہور آدمی نوں بلایا تے اوہنوں کہیا نظر بند نوں اندر لے جا۔ اوس آدمی نے اک کالا کپڑا میریاں اکھاں دوالے ولھیٹ دتا تے مینوں ہتھوں پھڑ کے ٹر پیا۔ میں آکھیا، ”اکھاں بھن دی لوڑ نہیں۔ میں ایسہ جگہ آگے ویکھی ہوئی اے۔“ سانوں افسراں دا ایہو ای حکم اے“ اوہنے جواب دتا۔ باہر والے دروازے توں اندر وڑ کے اوہ تھوڑا جیہا سچے نوں ہویا تے نال آکھیا، ”آگے پوڑی اے سنبھال کے پیر رکھنا۔“ دو پوڑیاں چڑھ کے اوہ دو تین قدم چل کے رُک گیا تے دروازہ کھول

کے مینوں لے کے اندر وڑ گیا۔ اکھاں توں پٹی کھول دتی۔ اگے ساہنے اک
وڈے میز دے پچھے اک موٹا تازہ آدمی بیٹھا سی تے اوہنوں آکھیا، ”ڈپٹی صاحب
اک نواں نظر بند لیاندا اے۔“ ڈپٹی نے مینوں بڑے غور نال ویکھیا۔ ایسے وچ
پہلا شخص میرا بستر اتے سوٹ کیس وی اندر لے آیا۔ ڈپٹی نے اچی ساری آواز
دتی، ”اللہ دتے!“ تھوڑی دیر بعد اک نوجوان آدمی سفید کپڑے پائی اندر آیا۔
ڈپٹی نے آکھیا، ”ایہناں دے سوٹ کیس وچوں اک جوڑا کپڑیاں دا کڈھ دے
تے ایس نظر بند نوں سولاں نمبر سیل وچ بند کر دے۔“ نال لوہنے آکھیا،
”کپڑے ذرا پھروں کے ویکھ لئیں۔“ اوس آدمی نے اک جوڑا سوٹ کیس وچوں
باہر کڈھیا تے ڈپٹی نے خود کپڑے جھاڑنے شروع کر دتے۔ کپڑے جھاڑ دیاں
دو کاغذ میز تے ڈگ پئے۔ اک اُتے لکھیا سی ”سندھ بھیردیوں کے زرغے میں“
تے دوجے کاغذ اُتے ہائی کورٹ بار دے صدر دا سالانہ کانفرنس وچ پڑھیا
خطبہ سی۔ نوجوان آدمی نے آکھیا، ”ایہہ تاں آپنا ثبوت نال ای لے آئے
نیں۔“ میں حیران سی ایہہ کاغذ وچ کیوں آگئے نہیں۔ کوٹ لکھپت جیل دی
ڈیوڑھی توں باہر اچانک کامریڈ نصیر مل گیا سی تے اوہنوں میں آکھیا سی کہ
سوٹ کیس ذرا اچھی طرحاں پھروں لے تے سارے کاغذ پتر وچوں کڈھ
لے۔“ کامریڈ نصیر نے میرے ساہنے بڑی اچھی طرحاں بیگ دیاں جیباں تے
کپڑے پھروں لے سن تے کئیں چیزاں باہر کڈھ لئیاں سن۔ پر ایہہ کاغذ قمیض دی
تمہ وچ رکھے ہوئے سن، جیہناں دا پتہ نہیں لگا سی۔ جوان آدمی نے بستر
تے سوٹ کیس چک لیا تے مینوں آکھیا، ”اوجی میرے نال چلو۔“ میں
اوبدے پچھے پچھے کُریا۔ میں ایدھر اودھر ویکھیا۔

قلعے وچ تبدیلی آئی ہوئی سی۔ سچے پاسے پہلے کولوں لگھدیاں مینوں کجھے پاسے نویں سیل نظر آئے۔ پہلے سیل وچ اک عورت سادہ جیبے کپڑے پائی، ہتھ وچ تسبیح پھڑی کجھ پڑھ رہی سی۔ جد میں کولوں لگھیا تاں اوہنے میرے ولے پڑھ کے پھوک ماری تے میں اشارے نال سلام کیتا تے شکریہ ادا کیتا۔ ”ایتھے تسیں ایس طرحاں کسے نال گل نہیں کر سکدے۔ ایہہ قلعہ اے جی۔ لہور دا شاہی قلعہ۔ ایتھے وڈے وڈے آکے سدھے ہو جاندے نیں۔ اگے توں خیال رکھنا“ مینوں لیجان والے نے کہیا۔ مینوں یاد آیا کہ ایہہ عورت عابدہ ملک سی۔ تن چار مہینے پہلاں ایہہ چار پنج عورتاں نال آئی سی تے ایہناں میٹنگ کیتی سی۔ میں اوہنوں آپنی نویں چھپی کتاب ”بھٹو، ضیاء اور عوام“ دتی سی۔ میں آلے دوالے نظر ماری تاں دیکھیا سیلاں دیاں سلاخاں چھجھ کھلوتے نظر بند مینوں غور نال تک رہے سن۔ خبرے اوہ مینوں پچھانن ذی کوشش کر رہے سن تے نال ای ای بن بولیاں ہتھاں دے اشاریاں نال سلام کر رہے سن۔ اپنے وچ اوہ نوجوان مینوں سولاں نمبر سیل دے ساہمنے لے آیا۔ چابیاں دا گھٹھا کڈھ کے اوہنے اک چابی لائی۔ سیل دا دروازہ کھرڑ کھرڑ کر دا گھل گیا۔ ”تہاڈا اک ہور ساتھی لے آندا اے۔ ہن رونق چنگی ہووے گی۔“ ایہہ چھوٹا جیہا سیل سی، جیہڑا اک نظر بند واسطے بنایا گیا سی۔ ایہدے وچ تن آدمی پہلے دے بند سن، اوہناں نے بڑے تپاک نال میرے نال ہتھ ملایا۔ جھٹ تھڑی اتوں سامان لاہ کے میرا سامان اوتھے رکھ دتا۔ ”ایہہ جگہ ہن تہاڈی اے“ اوہناں وچوں اک نے آکھیا۔ میں اوہناں دا شکریہ ادا کیتا تے بسترا تھڑی تے وچھا لیا۔ ایہہ اک نواں سیل جا پدا سی۔ ایہدے وچ انڈین لیٹرین لگی ہوئی سی تے اک

نکا وی سی۔ بستر اوچھا کے میں چونکڑی مار کے بہہ گیا۔ اپنے چر وچ رات
 دی روٹی آگئی۔ سیل دیاں سلاخاں وچوں ای سبھ توں چھوٹے نے ساریاں
 واسطے تندور دیاں دو دو روٹیاں لے لیاں تے تھالیاں وچ دال لجا کے اک اک
 کر کے ساریاں وچ ونڈ دتیاں۔ سبھ دال روٹی کھان لگ پئے۔ چھولیاں دی اہلی
 ہوئی دال تے نہ لون نہ مرچ۔ میں وی اک روٹی کھا لئی۔ روٹی کھان توں
 ویہلے ہو کے میں آکھیا، ”ہن اک ڈوبے دی پچھان کر لئیے۔“ پہلے اک بولیا،
 اوہدا رنگ گندمی، قد چھوٹا تے چھوٹیاں چھوٹیاں مچھاں رکھیاں ہوئیاں سن۔
 اوہنے آکھیا، ”میرا ناں بونا اے۔ میں اک چھوٹا جیہا ٹھیکیدار آں تے چھوٹے
 مکان بنا کے وسچدا آں تے یاں کسے کوٹھی دا ٹھیکہ مل جائے تاں مالک کولوں
 میٹریل لے کے کوٹھیاں بنا کے آپنی محنت مزدوری وصول کر لیناں۔ چنگا
 گزارہ ہو جاندا سی، پر مینوں پھڑ کے یکا یک اتھے بند کر چھڈیا اے۔ میرے
 گھر والیاں نوں وی پتہ نہیں کہ میں کتھے آں۔ میں گھر والیاں نوں نہ کوئی پیسہ
 دھیلا دے کے آیاں نہ چیک۔ ایہناں مہلت ای نہیں دتی۔ اتھے کوئی سنی
 نہیں جاندی۔ میرا قصور صرف اینا اے کہ میں اک نوجوان نوں دُور کھڑے
 ہوئے اشارے نال دیا سی کہ اوس دوکان تے بارود وغیرہ مل سکدا اے۔ بس
 ایس گل وچ تن مہینیاں توں اتھے بند آں۔ کوئی پتہ نہیں کدوں جان چھڈن
 گے۔“ پھیر میں ڈوبے ول سکیا، جیہڑا اک لما تڑنگا چھ فٹ دا سوہنا جوان سی
 تے جیہدے پیراں وچ بیڑیاں پئیاں ہوئیاں سن۔ تے اٹھن بیٹھن لگیاں
 اوہنوں اوکھیاں ہوندی سی۔ اوہ کہن لگا، ”میں اک تھانیدار دا پتر آں۔ میرے
 پو نوں وی میرے وہو (وٹے، بدلے) وچ پھڑیا ہویا اے۔ ایس ویلے اوہ

ساہنے والے 14 نمبر سیل وچ بند اے۔ شاید اوہ رہا ہو جائے۔ کیونجو 14 نمبر
 سیل وچ اوہنوں بند کردے نہیں، جیہوں یاں تاں چھڈنا ہووے یاں پھیر جیل
 وچ گھلنا ہووے۔ مینوں ہتھیار استعمال کرن دی ٹریننگ واسطے یاراں نے
 ہندوستان گھلایا می، جتھے میں تن مہینے ٹریننگ لئی۔ اوتھے ہو روی نہیں حالی جوان
 ٹریننگ لے رہے۔ اوہناں سبھ دا انچارج پنڈی داسردار سلیم سی۔ ٹریننگ والی
 جگہ توں سانوں اکھاں بھ کے لے گئے سن تے ٹریننگ توں بعد اکھاں بھ
 کے سانوں واپس بارڈر تے چھڈ دتا تے پار ٹپا دتا۔ ایتھے آ کے پتہ لگا کہ اوہ
 نارووال دا بارڈر سی۔ دوجے پاسے سانوں انور عزیز نے اگے بھیجنا سی۔ میرے
 نال ہو روی تن جوان سن۔ بارڈر کراس کر کے اسیں پاکستان پہنچ گئے۔ انور
 عزیز دا اک بندہ سانوں لے کے ناشتہ کراون واسطے بازار وچ لے گیا۔ تے
 اوتھے اسیں پھڑے گئے۔ سانوں اج تک پتہ نہیں لگا کہ ساڈے نال ہویا کیہ۔
 پہلے ساڈے توں پچھ گچھ بارڈر دے نیڑے اک تھانے وچ ہوندی رہی تے
 ڈاڈھی مار گٹائی ہوئی۔ انج جا پدا سی ایہہ ساڈیاں ہڈیاں گوڈیاں توڑ دین گے۔ پر
 ایہہ ویلا اوکھا سوکھا لنگھ گیا۔ تے پھیر سانوں بیڑیاں لا کے ایتھے قلعے وچ بند
 کر دتا۔ مار گٹائی دی رہندی کسر قلعے وچ کڈھ لئی۔ ایتھے آ کے پتہ لگا، میرا پو
 جیہڑا تھانیدار ریٹائر ہویا سی اوہنوں میرے وہو وچ پھڑ کے قلعے وچ بند کیتا
 ہویا اے۔ مینوں ایتھے چھ مہینے ہو گئے نہیں۔ میرے گھر والیاں نوں کوئی پتہ
 نہیں، میں جتھے آں۔ “گلاں کردیاں اوہنے پاسہ بد لیا تاں بیڑیاں دے کڑکن دی
 واج آئی۔ میں پچھیا، ”بیڑیاں تینوں تنگ تاں کردیاں ہوون گیاں؟“
 ”تنگ تاں کردیاں نہیں پر پھاہتھی نوں پھڑکن کیہ والی گل اے۔ ہن

عادت جیسی پے گئی اے تے نالے تسلی اے کہ جو ساڈے نال کرنا سی ایہناں
ظالماں نے کر لیا اے۔ ہُن تاں صرف ہند ای آں۔ ساڈی پچھ گچھ ختم ہو گئی
اے۔ تے ہُن اسیں اتھے دل لا لیا اے۔“

پھیر سبھ توں چھوٹے نے یوں شروع کیتا۔ اوہدی عمر وی چھوٹی سی تے
قد وی چھوٹا سی۔ ملو کڑا جیہا منڈا سی۔ کہن لگا، ”میں تاں پڑھن واسطے گھر بار
چھڈ کے باہر گیا ساں۔ پہلے میں جرمنی پُنجیا تے پھیر کچھ دوستاں دی مدد نال
میں سوویت روس چلا گیا۔ چھ مہینے بعد واپس آیا تے پھڑ لیا گیا۔ اتھے قلعے ورج
مار کٹائی کر کے پچھ گچھ کردے رہے۔ اوہناں نوں شک اے کہ میں جاسوسی
کرنا آں۔ حالاں ایہی کوئی گل نہیں۔ میں گوجرانوالے دے اک عرضی نویس
دا پتر آں تے اک چاچا میرا مجسٹریٹ اے۔ جیہدا ناں غلام رسول اے۔“

”جیہدا شاعر وی اے؟“ میں آکھیا۔ ”جی ہاں، تہانوں کیویل پتہ اے؟“
”میں اچھی طرحاں جاننا آں۔ اوہ مقدمہ کرن توں پہلاں نظم ضرور
سُنادے نیں۔“

”میںوں اج تک پتہ نہیں لگدا کہ اوہناں میرے نال کرنا کیہ اے۔ بہتری
مار کٹائی کر لئی نیں۔ پر میرے کول ایس توں سوا کوئی گل ای نہیں۔ تاں میں ہور
کیہ دساں۔ انج جا پدا اے جیویں میںوں اوہ بھل ای گئے نیں۔“ یوٹا پھیر بولیا تے
کہن لگا، ”جیہدا تہانوں اتھے چھڈ گیا اے اوہ سی آئی ڈی دا سپاہی اے۔ بڑا ظالم دا
پتر اے۔ اتھے اوہدا ناں ساریاں نے جلاد رکھیا ہو یا اے۔ ڈاڈھی بھیری شے اے
تے جس افسر نے تہانوں اتھے بھیجا اے اوہ پلس دا ڈپٹی سپرینٹنڈنٹ اے۔ محمد شفیع
اوہدا ناں اے۔ سبھا دا چنگا اے۔ ناجائز تنگ نہیں کردا تے نہ بے عزتی کردا اے۔“

لفظ موتی

(1)

(کچھ ورھے پہلاں ماں بولی“ راہیں پنجابی لفظالی داہک سلسلہ شروع کیتا سی، میں تاں تھوڑا بہت لکھ کے ایس سلسلے نوں جاری نہ رکھ سکیا پر بعد وچ دیکھیا تاں کچھ ہور میلیاں نے ایس کم نوں ہور اگے ودھایا تے ایہوں ہور دلچسپ تے فایدے مند بنا دتا۔

پنجابی زبان لکھن پڑھن وچ نہ آون پاروں ہک اجیہا خزانہ اے جیہڑا روز بروز ختم ہوندا جا رہیا اے۔ پہلی نسل دے وڈ وڈیرے جیویں جیویں ساڈے کولوں مونسہ لکائی جاندین (فوت ہوندے جاندین) ایس زبان دا چوکھا قیمتی حصہ ایہناں دے نال قبریں وچ دفن ہوندا جاندا اے۔ پنجابی زبان دے الفاظ، اکھان، گیت، ماہیے، ٹپے، ڈھولے تے خاص کر اوہ کہانیاں جیہڑیاں آپنے وقت وچ تفریح، وقت گزاری تے مت داہک بڑا وڈا ذریعہ سن، اوہ سبھ ساڈے توں گھنجا جاندا اے۔

میں آپنے طور تے ڈھیر سارے لفظ بے ترتیب طریقے نال لکھ کے رکھی جاندا آں ایہو سوچ کے کہ جدوں کدے وی دیہل ملی ایہناں نوں کسی طریقے نال لکھساں۔ میں جیہڑے لفظ آپنے ایس مضمون وچ شامل کرن لگا آں، تحصیل شاہ پور ضلع سرگودھا دے اوس علاقے وچ جتھوں دا میرا جم پل ہے، ایسے طرحاں تے ایہناں معنیاں وچ ای ای بولے جاندے ہن۔ ایہہ گل بہت ممکن ہے کہ دوجیاں علاقیاں توں ایہناں دا فرق ہووے۔)

ایس مضمون وچ میں اوہ لفظ گنوان لگا آں جیہڑے نقصان، یا تباہی بربادی

دے معنیاں وچ ورتے جاندے ہین۔

اُجاڑ، اُجاڑا: ویران۔ نقصان، برباد ہونا۔ اُجاڑ وی نقصان تے بربادی دا مفہوم دیندا اے۔

ورتوں: ڈھوریاں ساری فصل اُجاڑ دتی اے۔ جدوں دی ایسہ رن پرنی (ویاہ) کے آئی اے ایس بھرے گھر دا اُجاڑا پھیر دتا اے۔

بانڈ لگنا، بانڈ لوٹنا: گھاٹا پونا، نقصان ہونا۔ نقصان دینا۔

ورتوں: ایس سودے وچ ایس نوں بڑی بانڈ لگی اے۔

وپاری سودے وچ بانڈ لون دی کوشش کر رہیا اے۔

برباد کرنا: تباہ کرنا، ختم کر دینا، سخت نقصان دینا۔

ورتوں: ایس چھوہرے بھیرے سنگ رل کے سارے گھر نوں برباد کر دتا اے۔

برما مارنا، برما چاونا، برما پٹنا: خراب کر دینا۔ شکل وگاڑ دینا، تباہ کر دینا۔

ورتوں: جاتکاں نپ کے کپڑیاں دی برما چا دتی اے۔

برما مار دتی یا برما پٹ دتی وی آکھیا جاند اے۔

بریوں مارنا، بریوں چاونا، بریوں پٹنا: تباہ کر دینا۔ نقصان پہنچانا۔ برباد کر دینا۔

ورتوں: درزی نوں کپڑا سین واسطے دتا ہا پر اوس کپڑے دی نپ کے بریوں مار دتی اے۔

بریوں چا دتی اے یا بریوں پٹ چھوڑی اے وی آکھیا جاند اے۔

بھن چھوڑنا، بھننا تروڑنا: توڑ پھوڑ کرنا، تروڑ چھوڑنا، نقصان کر دینا۔

ورتوں: نمبردار واکسی جھگا بھن لیا اے یا شبیر اپنی ہٹی بھن چھوڑی اے (ختم کر دتی اے) یا سامان ٹرک تے لد کے لاہور اڑاتاں دتا اے پر ایس وچ بڑی بھن تروڑ ہوئی اے یا ستیاں ای چودھریاں دا جھگا بھج گیا اے۔

بھیتڑے چاونا (بھے ترے چاونا): برباد کرنا، تباہ کرنا، نقصان دینا۔

ورتوں: چوکھراں پیلی دے بھیتڑے چا چھوڑین۔

لی پٹنا، لی چاونا، لی مارنا، لی مکاونا: ختم کرنا، تیار کرنا، نقصان دینا، حلیہ دگاڑ دینا۔

ورتوں: جیویں لفظاں توں دسا اے کسی شے دا ”لی“ یعنی پچ ختم کر دینا لی چک کے پرے سٹ دینا، لی مکا دینا مراد ہے کسی شے نوں اکا ختم کر دینا، ایس دا اگے ودھن دارستہ بند کر دینا۔ گھوڑی نوں بھجا بھجا کے ایس دا لی پٹ دتا اے یا جاتک باغ وچ وڑ گئے ہن تے اوہناں تھوڑی جیسی ڈھل وچ مالٹیاں دا لی چا چھوڑیا اے۔

انج کر کے لی مارنا یا لی مکاونا وی ورتیندا اے۔

تباہ، تباہی، تباہی کرنا، تباہی ہونا: تباہ، تباہی، نقصان ہونا، ختم ہو جانا۔

ورتوں: چندرے (ژالہ باری) دی چھاٹ فصل نوں تاں بالکل تباہ کر گئی اے؟

تختہ چاونا، تختہ لیکننا: پھٹا چک دینا، پھٹا چک کے مودھا کر دینا مراد تباہ و برباد کر دینا۔ تختہ لیکننا۔ کسی تختے یا پھٹے یا کسی وجود نوں ختم کرن واسطے ایس دے اُتے نشان بنا دینا، خاتمے واسطے لکیر پھیر دینا مراد ختم کر دینا، تباہ برباد کر

دینا۔

ورتوں : میرے ویہدیاں ویہدیاں اوہناں میرے سامان دا تختہ چا چھوڑیا اے۔
یا ”بھکھیا جانوراں اگے بھانویں سکا بھونہ (بھوسہ) وی سٹ دیو اہناں ایس دا
وی تختہ چا چھڈنا ایس؟ ”پو دے مرن بعد ایس سارے کاروبار دا تختہ چک
چھوڑیا اے۔

ترٹا، ترٹی چوڑ، ترٹی چوڑ کرنا: ترٹ ایسہ لفظ دو معنیاں وچ استعمال ہوندا
اے۔ ہک تاں چھوٹے کپڑے سگوں پرانے کپڑے دے ٹوٹے نوں ترٹ اکھیا
جاندا اے۔ عام طور تے کپڑے دھون ویلے زنانیاں اپنے گھر دے مرداں
دے کپڑے بدلواندیاں ہین تاں اوہناں کول ہور کپڑے نہیں ہوندے اوہ مرد
نوں کوئی ترٹ مجھ بھنن واسطے دے دیندیاں ہین۔ انج کر کے کوئی اجیہا کم
جس وچ کپڑے گندے ہو جان دا ڈر ہووے لوک کپڑے بدل کے ترٹ لک
نوں بھ لیدے ہین۔ ترٹ لمائی چوڑائی وچ وی چھوٹا ہوندا اے۔ ترٹ یا ترٹی
چوڑ ہونا توں ہک تاں ذہن وچ آوندا اے بئی ترٹ یا ترٹی دا پھٹ جانا، ایس
دا پھس جانا، نقصان ہو جانا۔

ترٹا تے ترٹ دی دوجی ورتوں ایہناں معنیاں وچ ہوندی اے بئی جدوں
جانور اکٹھے چر رہے ہوندے ہین تاں کوئی واہڑ (جوان ہیل) کسی گاں یا مجھ تے
چڑھ جاوے تاں ایس نوں ترٹا یا ترٹیاں جانا آگھدن، کئی ویریں ایسہ ہوندا اے
کہ ترٹی جان والی مجھ یا گاں جے کر گھمن ہووے تاں اوہ پھل سٹ دیندی اے
(حمل ڈیگ دیندی اے جیسوں ترو جانا، ترو پونا آکھدے ہین) ظاہر اے ایسہ
وی تباہ ہوون یا نقصان ہوون اے۔

ادارہ رُشنائی دیاں اُردو کتاباں

قرعۃ القرآن - 65/

بابا فرید : بلونت سچھ آنند - 65/

وارث شاہ (انگریزی) : گورچرن سچھ - 50/

پاکستان میں قومی زبانوں کا مسئلہ : فیروز دین منصور - 30/

زمان و مکان : وزیر حسن عابدی - 125/

شودر : ڈاکٹر رام شرما - 250/

ملن دا پتہ

سچیت کتاب گھر

فلیٹ 11، شرف مینشن، چوک گنگارام، لہور

فون : 6308265

(آپنے ڈاک خرچ تے تسیں گھر بیٹھیاں وی منگوا سکدے او)

تحصیل شکر گڑھ دے جم پل نیک چند سنی جیہناں راک گارڈن دی بر جنا کیتی

محکمہ تعلیم دی چھٹی نمبر 4-26/99 s.o (A-iv) مورخہ 30
جون 99ء موجب پنجاب دے سکولوں کالجوں اولیاں تے پبلک
لا بھریاں لئی پروان

اول محمد خدا اور

3 دُوئی نعت رسول مقبول: شاہ لطیف

4 مکہ بول

اچھی لکھت

5 کھڑے رہ پائی میں دُنیا: نجمہ صادق / مقصود ثاقب

9 شاعری

عبد عمین، محمود اعوان، طیب رضا، نجم، شاد، ظفر اقبال۔

کہانیاں

15 شہزاد ڈکھ: جوزف ہیلر / وسیم گردیزی

37 بچے ہوندیاں دا پیار: غلام حسین ساجد

سنلیکھ، سماج، جیون، وار

53 قصہ ریت وایاں (1): نجم حسین سید

58 گل ایسے گھر وچ ڈھنکری اے: محمد مسعود خالد

65 آریہ حملیاں دی دیو مالا (2): ڈیوڈ فرالے / شاہد مرزا

پچھ دس

73 نیک چند سنی: مقصود ثاقب

شاعری

84 احسان باجوہ، بلا خوشی محمد ثار، رؤف۔

ہڈ بیٹی

87 ہڈ بیٹی تے جگ بیٹی: سردار شوکت علی

لفظالی سار

93 لفظ موتی زہر خالد

شاہ لطیف بھٹائی دی ویل

مئی 2001ء

مہینہ وار

پنچم

لہور

پنچ (جلد) 3 — پراگا (شمارہ) 5

سودھی

فائزہ — مقصود ثاقب

پر بندھ: اکشا

ساتھ: آصف بیبی

چوک گنگارام

وچ کتاباں دی ہٹی

سچیت کتاب گھر

جتھوں تہانوں

پنجابی زبان، لٹریچر، تاریخ

توں علاوہ

اُردو تے انگریزی دیاں کتاباں وی

بارعایت لبھ سکدیاں نیں

پورا پتہ نوٹ فرماؤ

سچیت کتاب گھر

فلیٹ 11، 16 کونینز روڈ، چوک گنگارام، لہور

فون : 6308265